

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

**Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра політичних наук та історії**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА ВИПУСКНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР**

на тему:

КОНТЕКСТУАЛІЗМ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Баранова Максима Олександровича

Київ 2025

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування

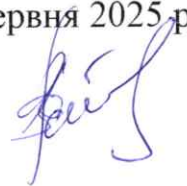
Кафедра політичних наук та історії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Василь Деревінський

«» червня 2025 року

**КВАЛІФІКАЦІЙНА ВИПУСКНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР**

на тему:

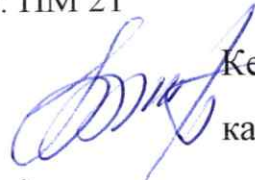
КОНТЕКСТУАЛІЗМ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Виконав: Баранов Максим Олександрович

Спеціальність С2 "Політологія"

Освітня програма "Політичний менеджмент"

Групи: ПМ 21

Керівник: Згурська В. Л.,

канд. політ. наук, доцент

Ідентичність електронного та друкованого екземплярів підтверджую

Київ 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	11
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	11
1.1 Стан наукової розробки та джерельна база дослідження	11
1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження	16
РОЗДІЛ 2	25
САНКЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЯК КОНСТИТУТИВНА НОРМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	25
2.1. Сучасне удосконалення інструментарію санкційної політики	25
2.2. Наратив ефективності санкційної політики VS наратив неефективності	42
2.3. Політичний дискурс конфіскації російських активів в умовах російсько- української війни.....	51
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	64

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. ВАКС – Вищий антикорупційний суд
2. ВВП – валовий внутрішній продукт (GDP)
3. ЄС – Європейський Союз (European Union)
4. КНДР – Кореїська Народно-Демократична Республіка (Democratic People's Republic of Korea)
5. МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії (International Atomic Energy Agency)
6. МЦПД – Міжнародний центр перспективних досліджень (International Centre for Policy Studies)
7. НАТО – Північноатлантичний альянс (North Atlantic Treaty Organization)
8. ОАЕ – Об'єднані Арабські Емірати (United Arab Emirates)
9. ООН – Організація Об'єднаних Націй (United Nations)
10. ПАР – Південно-Африканська Республіка (Republic of South Africa)
11. РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй (UN Security Council)
12. РНБО – Рада національної безпеки і оборони України (National Security and Defense Council of Ukraine)
13. РФ – Російська Федерація (Russian Federation)
14. СПФС – Система передачі фінансових повідомлень
15. СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік (Union of Soviet Socialist Republics)
16. США – Сполучені Штати Америки (United States of America)
17. ЦБ РФ – Центральний банк Російської Федерації (Central Bank of the Russian Federation)
18. TSRA – Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act (Закон США про реформу торгових санкцій та підтримку експорту)
19. AIS – Automatic Identification System (Система автоматичної ідентифікації суден)

20. BBC – British Broadcasting Corporation (Британська корпорація телебачення та радіомовлення)
21. G7 – Group of Seven (Група семи)
22. GGF – General Guarantee Fund (Фонд загальних гарантій)
23. IMO – International Maritime Organization (Міжнародна морська організація)
24. JCPOA – Joint Comprehensive Plan of Action (Спільний всеосяжний план дій)
25. MMSI – Maritime Mobile Service Identity (Ідентифікатор морської мобільної служби)
26. OFAC – Office of Foreign Assets Control (Офіс контролю за іноземними активами)
27. REPO – Repurchase Agreement (операція з викупу цінних паперів)
28. SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (Товариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій)

ВСТУП

Санкційна політика є одним із ключових інструментів міжнародного впливу, особливо в умовах збройних конфліктів та порушень норм міжнародного права. Військова агресія Російської Федерації проти України загострила питання ефективності санкцій, їхнього впливу на авторитарні режими та можливості протидії міжнародному тиску. Економічні санкції стали широковживаним інструментом міжнародної політики у XXI столітті: за останні роки їх кількість зросла у десятки разів, а для багатьох держав вони перетворилися на «інструмент першого порядку» реагування на національні безпекові виклики. У сучасних реаліях санкції стали не лише інструментом економічного стримування агресора, а й важливим елементом політичного дискурсу, спрямованого на забезпечення міжнародної безпеки та правопорядку. У контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну від лютого 2022 року санкції країн Заходу набули безпрецедентного масштабу: прийнято сімнадцять пакетів обмежувальних заходів, спрямованих послабити здатність РФ фінансувати війну та підірвати ресурсне забезпечення політичної й військової еліти.

Застосування санкцій передбачає комплексний вплив на країну-об'єкт: обмеження торговельних відносин, фінансові рестрикції, персональні санкції проти представників політичної та економічної еліти, а також секторальні заходи, що впливають на стратегічні галузі економіки. Проте ефективність санкційної політики значною мірою залежить від координації дій міжнародної спільноти, рівня інтеграції країни в глобальну економіку та її здатності адаптуватися до нових умов. Саме тому питання впливу санкцій на авторитарні режими потребує детального аналізу, враховуючи особливість сучасної геополітичної архітектури.

У той же час важливо враховувати, що вплив санкцій на авторитарні режими неоднорідний. Згідно з академічними дослідженнями, персоналістські диктатури (де влада концентрується в руках одного лідера) більш уразливі до втрати

зовнішніх доходів, а обмеження можуть призводити до політичного ослаблення режиму. Натомість однопартійні та військові диктатури, які мають розвинені внутрішні інструменти мобілізації, зазвичай переконфігуровують бюджети: підвищують податковий тиск, наращують витрати на підтримку «привілейованого» елітного кола і жорсткіше придушують опозицію. Важливим аспектом дослідження є виявлення стратегій, які використовують авторитарні режими для мінімізації впливу санкцій. Часто такі держави здійснюють внутрішню економічну мобілізацію, шукають нових партнерів серед держав, що не підтримують санкційну політику або застосовують нелегальні методи обходу санкційних обмежень. Російський режим демонструє приклади такої адаптації: протягом трьох років війни він вибудовував альтернативні фінансові й торговельні мережі та укріплював економічну співпрацю з державами, що ігнорують західні санкції. Водночас, санкції можуть викликати соціально-економічні кризи, що, у свою чергу, призводять до посилення репресивного апарату влади або, навпаки, до зростання внутрішнього невдоволення та дестабілізації режиму.

Окрему увагу зосереджено на питанні конфіскації російських активів у контексті санкційної політики в умовах російсько-української війни. Це не лише фінансовий інструмент, але й важливий прецедент у міжнародному праві, що впливає на формування нових механізмів відповідальності за порушення суверенітету інших держав. У зв'язку з цим дослідження контекстуалізму санкційної політики є актуальним та має важливе практичне значення.

Актуальність теми : Санкційна політика відіграє ключову роль у міжнародних відносинах, особливо в періоди військових конфліктів. Сучасні реалії висвітлили необхідність удосконалення механізмів санкцій та їх адаптації до нових викликів. Санкції є не лише інструментом економічного тиску, а й засобом політичного впливу, що спрямований на послаблення агресора та зміну його поведінки на міжнародній арені.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах глобальної нестабільності санкції стали однією з найефективніших альтернатив збройному втручанню. Водночас ефективність санкційної політики залежить від її комплексності, підтримки з боку міжнародних партнерів і спроможності підсанкційного режиму адаптуватися до обмежень. Різні держави демонструють неоднакові результати у застосуванні санкцій, що потребує глибокого аналізу їхнього впливу на диктаторські та авторитарні режими.

Дослідження впливу санкційної політики є важливим фактором, оскільки дає змогу оцінити ефективність існуючих механізмів та виявити способи їх оптимізації. Авторитарні режими використовують різні стратегії для протидії санкційній політиці, включаючи переорієнтацію економічних зв'язків, розвиток тіньових схем та внутрішню пропаганду. Аналіз цих процесів дозволяє розробити більш ефективні санкційні заходи з метою унеможливити обхідні шляхи.

Важливим аспектом є вивчення політичного дискурсу навколо конфіскації активів держав, що порушують міжнародне право. Це питання стало особливо актуальним у контексті російсько-української війни, оскільки такі заходи можуть мати значний вплив на економіку агресора та сприяти посиленню міжнародного правопорядку.

Таким чином, тема контекстуалізації санкційної політики є актуальною. Вона полягає у дослідженні умов і чинників, що впливають на ефективність санкцій як інструменту тиску, а також у розумінні механізмів адаптації режимів, що знаходяться під санкціями. У сучасних геополітичних умовах ці знання допомагають прогнозувати можливі наслідки санкційних стратегій та формувати більш дієві, контекстно орієнтовані заходи реагування на агресію.

Об'єкт дослідження: санкційна політика .

Предмет дослідження: контекстна залежність санкційної політики.

Метою дослідження є аналіз санкційної політики як інструмента зовнішньополітичного впливу з урахуванням контекстуальних чинників, які визначають її формування, легітимність та ефективність у сучасній політиці.

Досягнення поставленої мети передбачає постановку і вирішення наступних завдань:

1. Розкрити теоретико-методологічні засади контекстуалізму санкційної політики.
2. Дослідити санкційний механізм як конститутивну норму міжнародних відносин та порівняти його ефективність в різних контекстах.
3. Проаналізувати вплив санкцій на політичну та економічну стабільність авторитарних режимів.
4. Виявити механізми адаптації режимів, що перебувають під санкціями до зовнішнього тиску.
5. Проаналізувати політичний дискурс щодо конфіскації російських активів у контексті російсько-української війни.
6. Охарактеризувати еволюцію санкційної політики у світовій практиці.
7. Сформулювати висновки і практичні рекомендації щодо оптимізації санкційних стратегій як політичного інструменту.

Методи дослідження включають системний аналіз, компаративний метод, а також методи кількісного та якісного аналізу санкційного впливу, історико-логічний метод, експертні оцінки та обробку статистичних даних.

Географічні межі дослідження: Російська Федерація, приклади інших авторитарних режимів (Білорусь, Іран, Північна Корея, Куба), а також країни-ініціатори санкційних кампаній (США, ЄС, Велика Британія, Україна) і міждержавні об'єднання (НАТО, G7).

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів для вдосконалення санкційної політики, розробки ефективних механізмів протидії авторитарним режимам та посилення міжнародного правопорядку. Також можуть бути використані дипломатичними відомствами, аналітичними центрами та міжнародними організаціями при розробці гнучких санкційних стратегій, здатних ефективно реагувати на поточні виклики.

Структура роботи: У першому розділі висвітлено теоретичні основи контекстуалізму санкційної політики, а також проведено огляд наявних наукових розробок та джерельної бази з цієї теми. У другому розділі здійснено аналіз впливу санкцій на політичні режими, дано оцінку їх ефективності та розглянуто політичний дискурс щодо конфіскації російських активів в умовах російсько-української війни. Такий підхід дає можливість повніше зрозуміти санкційну політику та її наслідки в умовах сучасних міжнародних викликів.

Апробація результатів

Баранов М. Сучасні диктаторські режими:варіативи ХХІ століття. Політологічна дискусійна платформа. 23 жовтня 2024 року. Тези студентських доповідей. Київ:КНУБА,2024.С.5-9.

Баранов М. Санкційна політика в контексті відбудови України. КНУБА: 95 років історії, традицій і розвитку: збірник тез/Київ.нац. ун-т буд-ва і архітектури/ В.Ф.Деревінський та ін. Київ-Тернопіль:Бескиди,2025,С.145-149.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукової розробки та джерельна база дослідження

Санкційна політика є важливим інструментом зовнішньої політики стосовно держав, що порушують міжнародні норми та принципи. Вивчення ефективності санкцій щодо авторитарних режимів привертає увагу багатьох науковців та практиків, адже такі режими зазвичай демонструють високу стійкість до зовнішнього тиску.

Питання санкційних практик вивчали такі науковці: Ю.Білоусов, А. Бобровицький, К. Бугайчук, Н. Гавриленко, А. Гончарук, М. Деуді, С. Дорош, Е. Ешфорд, Г. Кельзен, А. Керн, Л.Оппенгейм, В.Панченко, К.Портелла, Ю. Седляр, І. Ус, Г. Хафбауер, О. Чугаєв, Г. Широкий, О. Шмітт, О. Шморгун та інші.

У монографії «Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика» Ю.Седляр провів ґрунтовний аналіз теоретичних підходів до розуміння санкцій як інструменту зовнішньополітичної діяльності й механізму підтримки міжнародного миру та безпеки. Він досліджував особливості практичного застосування санкцій і фактори, що визначають їхню ефективність, зокрема щодо авторитарних режимів[89].

У статті «Санкції як засіб зовнішньополітичного впливу» розглядається поняття «санкції» у контексті зовнішньої політики. Автори наголошують, що наявність сучасних загроз — поширення та можливість застосування зброї масового ураження, тероризм, порушення прав людини — обумовлює необхідність застосування санкцій як інструменту впливу[90].

У праці О. Шморгуна «Міжнародні санкції як інструмент впливу на агресора: історія і сьогодення» аналізуються теоретичні та практичні аспекти санкційної політики на світовому рівні. Автор підкреслює необхідність посилення

інституційних можливостей ООН для оперативного санкційного реагування. Також він відзначає, що реалізація ефективної санкційної політики щодо Росії ускладнена через її значний економічний та військовий потенціал і брак єдності у міжнародній спільноті. У дослідженні наголошується, що лише комплексні системні заходи можуть змусити державу-агресора відмовитися від неоімперської політики. О. Шморгун також звертається до історичного досвіду застосування санкцій та зазначає, що їхня ефективність є відносною і залежить від багатьох чинників. Крім того, автор вказує на наявність законодавчих і політичних перепон, які ускладнюють запровадження санкцій, і детально досліджує такі механізми впливу, як економічні обмеження, дипломатичні заходи, блокада та ембарго[91].

У статті «Механізм реалізації санкційної політики Європейського Союзу» А.Климосюка розглядаються цілі, інструменти та суб'єкти впровадження санкційної політики ЄС. Автор відзначає, що європейська санкційна політика рідко формується з чітко визначеними завданнями: її мети часто прописані загально, що ускладнює оцінку ефективності. Вплив санкцій розглядається на двох рівнях — загальному (держави, економічні сектори) і конкретному (організації, фізичні та юридичні особи). До інструментів впливу автор відносить різноманітні обмеження, які поступово посилюються залежно від рівня ескалації. А.Климосюк підкреслює, що система управління санкційними процесами в ЄС детально опрацьована і включає як інституції ЄС, так і національні органи країн-членів. Останні дослідження показують, що ця система має певні недоліки, які необхідно враховувати Україні при формуванні власної санкційної політики. Зокрема, санкції ЄС часто впроваджуються без чітких цілей, що може призводити до передчасного зменшення тиску або, навіть скасування режиму санкцій. У США, на відміну від ЄС, санкції зазвичай знімаються лише після досягнення конкретних цілей. Загалом аналіз свідчить, що санкційна політика ЄС є адаптивною та змінюється залежно від геополітичної ситуації. Наприклад, після вторгнення Росії в Україну в 2022 році ЄС одразу ж запровадив жорсткі фінансові

обмеження, виключивши російські банки зі SWIFT — суттєво відхилившись від звичного поступового підходу. А.Климосюк також детально аналізує етапи санкційного процесу: від ініціювання та прийняття санкцій (Європейська рада та Рада ЄС) до їх імплементації (національні органи) та оцінки результатів. Найбільшою проблемою реалізації санкцій є відмінності між національними системами імплементації, що створює ризик неоднорідного застосування санкцій та виникнення правових лазівок. Дослідження А.Климосюка доводить необхідність посилення ефективності санкційної політики ЄС шляхом чіткого визначення її цілей, кращої координації між державами-членами та посилення моніторингу санкційних режимів. Водночас Україна має враховувати ці недоліки при формуванні власної санкційної політики та адаптувати найкращі європейські практики[29].

Дослідження підкреслюють, що авторитарні режими часто використовують санкції як інструмент внутрішньої пропаганди, намагаючись зобразити їх як зовнішню агресію, що порушує суверенітет держави. У таких випадках санкції можуть консолідувати еліти навколо режиму і посилити репресії проти громадянського суспільства, оскільки уряд може виправдовувати свої дії потребою у захисті від іноземного впливу[44].

У 2023 році Національний інститут стратегічних досліджень підготував аналітичну доповідь «Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України». Авторський колектив, до якого увійшли А. Бобровицький, Н. Гавриленко, А. Гончарук, І. Ус, Г. Широкий і Р. Юлдашев, під керівництвом М. Паламарчука, систематизував досвід застосування санкцій, їхню ефективність та перспективи посилення[27].

Дослідження санкційної політики включає як теоретичний аналіз механізмів впливу, так і оцінку практичної ефективності заходів, застосованих до РФ. Було визначено, що санкції мають три основні цілі: покарання політичного режиму, обмеження військового потенціалу та економічне послаблення країни-агресора.

При цьому санкції запроваджуються поетапно, спочатку у формі персональних обмежень, а згодом – у вигляді секторальних економічних санкцій.

Дослідження доводять, що найбільш ефективними є фінансові обмеження, зокрема замороження активів та заборона на операції з фінансовими установами РФ. Водночас санкції мають певні обмеження: їхній ефект розмитий завдяки високим цінам на енергоресурси, що дозволяє РФ підтримувати економічну стабільність. Також виявлено, що країни, які допомагають Росії обходити санкції, знижують їхню дієвість, що вимагає додаткових заходів щодо цих держав.

Загалом, аналіз сучасних досліджень свідчить про необхідність подальшого вдосконалення санкційного механізму, зокрема розширення їхнього секторального охоплення та посилення контролю за їхнім дотриманням[27].

Аналітичний документ «Антиросійські санкції: інструмент впливу чи демонстрація безсилля?», опублікований у 2018 році Міжнародним центром перспективних досліджень є комплексним дослідженням санкційної політики щодо Російської Федерації після її агресії проти України. До авторського колективу увійшли М.Капітоненко, доцент Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, асоційований експерт МЦПД, а також експерти центру: В. Філіпчук, І. Івашко, Ю. Гоменюк, І. Степанова, С. Радченко та І. Петренко. У роботі розглядається історія санкційної політики, її застосування у міжнародних відносинах та механізми впливу на державу-мішень. Дослідження наголошує, що санкції є інструментом між дипломатією та військовою силою, їхнє застосування зросло після завершення «холодної війни», коли ООН запровадила понад 20 санкційних режимів, тоді як до цього санкції застосовувалися лише двічі – проти Південної Родезії та ПАР. Санкції використовуються з метою зміни поведінки держави, обмеження її економічного та військового потенціалу або як засіб політичного тиску. Автори зазначають, що ефективність санкцій часто є обмеженою: вони можуть мати непередбачувані наслідки, зокрема консолідацію суспільства навколо уряду, розвиток механізмів обходу санкцій або, навіть посилення режиму, проти якого

вони спрямовані. Санкції проти Росії, запроваджені після 2014 року, мали негативний вплив на економіку країни, але не змогли змінити політичний курс Кремля. Найефективнішими заходами визнані фінансові обмеження, зокрема замороження активів та обмеження операцій з міжнародними фінансовими установами. Дослідники також звертають увагу на внутрішньополітичний аспект санкційної політики в Україні, де санкції можуть використовуватися не лише для тиску на РФ, а й як елемент внутрішньої політичної боротьби. Зазначається, що санкційна стратегія України має бути узгоджена з партнерами, включати широкий спектр заходів – від фінансових обмежень до експортно-імпортних бар'єрів – та бути доповнена іншими інструментами міжнародного впливу. У дослідженні підкреслюється необхідність чіткої стратегії санкційної політики, уникнення хаотичного введення обмежень та корупційного використання механізмів санкцій. Висновки роботи вказують на те, що санкції можуть бути ефективним засобом впливу, проте їхня дієвість значною мірою залежить від швидкості їхнього впровадження, міжнародної координації та здатності держави-ініціатора санкційних заходів адаптувати свою політику до нових умов[30].

Джерельна база дослідження включає джерела українською та англійською мовами, які були розподілені на дві основні групи.

Першу групу складають статистичні дані, отримані з офіційних сайтів міжнародних організацій, що досліджують санкційну політику. Зокрема, використовуються дані з таких джерел, як офіційні звіти Європейського Союзу, Міністерства фінансів США, Офісу з контролю за іноземними активами (OFAC), а також звіти ООН та Світового банку щодо впливу санкцій на економіку. У дослідженні розглядаються показники економічного розвитку, зміни політичних режимів та ефективності санкцій у різних державах.

Другу групу джерел складають аналітичні доповіді, публікації міжнародних дослідницьких центрів та наукові праці. До них відносяться матеріали аналітичних центрів, які містять оцінку ефективності санкційної політики, її наслідків та можливих напрямів удосконалення. У дослідженні

використовуються міжнародні договори, політичні рішення та звіти, що висвітлюють санкційну політику в контексті міжнародного права.

Літературна база дослідження включає наукові праці, монографії та навчальні посібники, які дозволяють поглибити розуміння теоретико-методологічних аспектів санкційної політики. Значна увага приділена працям, що аналізують правові, економічні та політичні аспекти санкцій, їх вплив на міжнародні відносини та стратегії держав у відповідь на санкційний тиск.

Розвиток глобалізації та цифрових технологій значно змінив контекст застосування санкцій. Водночас питання ефективності санкційної політики, механізмів її реалізації, наслідків для санкціонованих держав та їхньої здатності адаптуватися до обмежень залишаються відкритими для подальших досліджень. Особливу увагу приділено сучасним дискусіям щодо конфіскації російських активів у контексті російсько-української війни та оцінці впливу санкцій на політичну та економічну стабільність авторитарних режимів.

Актуальні дослідження зосереджуються на фундаментальних питаннях санкційної політики: які фактори визначають ефективність санкцій, які контрстратегії застосовують держави для їхнього обходу, які політичні та економічні наслідки вони спричиняють. Санкційна політика все більше розглядається не лише як інструмент стримування, але і як засіб довготривалого впливу на політичний курс держав, що порушують міжнародне право.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження

Санкції, як інструмент політичного впливу, вперше застосував Наполеон Бонапарт, коли заборонив усім французьким союзникам або країнам, які на той час залежали від Франції, торгувати з Великою Британією. Проте більш поширеними санкції стали в часи існування Ліги Націй. Руйнівні наслідки Першої світової війни призвели до створення міжнародної організації, метою якої було вирішення суперечок, шляхом переговорів і єдності між націями. В основі цього

нового підходу лежала концепція санкцій, яка в наступні роки стала потужним інструментом стримування агресорів[10].

У вітчизняному законодавстві поняття «санкції» визначено Законом України «Про санкції»[6]. Згідно з ним, це спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, які впроваджуються задля захисту суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки та інтересів України. Також санкції використовуються як засіб протидії терористичній діяльності й порушенням прав і свобод громадян[6].

М. О. Баймуратов розглядає санкції як форму примусового реагування суб'єктів міжнародного права на правопорушення. За його визначенням, це можуть бути як військові, так і невійськові заходи, що мають на меті припинити порушення, відновити порушені права та забезпечити притягнення до відповідальності винної сторони[87, с. 467].

Для дослідження впливу санкцій на авторитарні режими необхідно спочатку визначити ключові поняття. На сьогодні не існує універсального визначення терміну «санкції», яке б визнавалось усією науковою спільнотою. Зокрема, в ARSIWA замість цього поняття вживається термін «контрзаходи». У сфері публічного міжнародного права санкції можуть проявлятися у формах реторсій, репресалій, призупинення привілеїв, відмови від членства в організаціях, розриву дипломатичних зв'язків чи застосування колективних військових заходів.

У наукових джерелах терміни «санкції», «контрзаходи» та «обмежувальні заходи» часто вживаються як синоніми. Наприклад, у документах Європейського Союзу зазвичай використовуються поняття «санкції» або «обмежувальні заходи». У Сполученому Королівстві застосовується виключно термін «санкції». Аналогічно, у латвійському законодавстві зазначаються національні та міжнародні санкції. В межах цього дослідження пропонується аналізувати санкції через визначальні характеристики, що дозволяють віднести конкретне рішення до санкційного інструменту.

Ознаками, які дозволяють кваліфікувати захід як санкцію, є:

Невійськовий характер. Санкції не передбачають застосування збройної сили, хоча можуть бути реакцією на її використання.

Іноземний аспект. Здебільшого вони спрямовані проти зовнішніх суб'єктів — інших держав, іноземних громадян, компаній або терористичних організацій.

Суб'єкт впровадження. Санкції можуть накладатися лише державами або міжнародними організаціями, які мають відповідний мандат у своїх установчих документах.

Ціль застосування. Під дію санкцій можуть потрапляти держави, юридичні й фізичні особи, терористичні структури, невизнані політичні утворення.

Тимчасовість і умови припинення. Санкції запроваджуються на обмежений строк і можуть бути скасовані за настання визначених умов.

Мета. Санкції спрямовані на зміну поведінки адресата, за заподіяння шкоди та порушення норм міжнародного права, а також сигналізацію про неприйнятність такої поведінки[31].

Санкції не мають виключно карального характеру — вони передусім функціонують як інструмент захисту державного суверенітету, безпеки та основоположних принципів управління, особливо в умовах збройної агресії чи інших зовнішніх загроз[39].

Також санкції можна класифікувати на:

Політичні санкції – заборона на дипломатичні контакти, обмеження на участь у міжнародних організаціях.

Персональні санкції — це інструмент точкового впливу, який застосовується безпосередньо до конкретних осіб або юридичних суб'єктів, що створюють загрозу національній безпеці чи порушують міжнародні норми. Згідно зі статтею

5 Закону України «Про санкції», Рада національної безпеки і оборони України ухвалила низку рішень, що визначають порядок запровадження таких обмежень.

По-перше, було схвалено пропозиції, подані Службою безпеки України, щодо необхідності впровадження персональних спеціальних економічних і додаткових обмежувальних заходів. По-друге, санкції були офіційно застосовані до конкретного переліку фізичних і юридичних осіб, які визначені як суб'єкти, що підлягають такому впливу.

Також передбачено, що реалізація санкційного механізму має бути забезпечена спільними зусиллями Кабінету Міністрів України, Служби безпеки України та Національного банку України. Їхня функція полягає не лише в технічному запровадженні санкцій, але й у подальшому моніторингу ефективності їх дії.

Крім того, Міністерство закордонних справ України уповноважене інформувати закордонних партнерів — таких як інституції Європейського Союзу, уряд Сполучених Штатів Америки та інші зацікавлені держави — про вжиті заходи. Зовнішньополітичне відомство також ініціює питання щодо запровадження подібних санкцій з боку міжнародної спільноти[9].

Щодо видів санкцій, то слід виділити наступні:

Ембарго — повна чи часткова заборона на імпорт або експорт окремих товарів, технологій чи програмного забезпечення. Воно може стосуватися, зокрема, обладнання для ракетних чи ядерних програм. Багатостороннє ембарго найчастіше вводиться Резолюціями Ради Безпеки ООН, які встановлюють рамки повного або селективного обмеження торгівлі певними категоріями товарів з країною-об'єктом. Після ухвалення РБ ООН (наприклад, за резолюцією 1988 (2011)) у складі Організації створюється відповідний Комітет з санкцій для контролю за дотриманням цих заходів. Регіональні чи наднаціональні організації (наприклад, Європейський Союз) можуть повністю повторювати (імплементувати) рішення Радбезу або ж коригувати їхні умови — наприклад,

розширювати географічний перелік товарів чи додавати нові категорії зброї. Для оперативного моніторингу таких обмежень використовують інструменти.

Окрім цього, будь-яка держава може накладати власне одностороннє ембарго, незалежне від резолюцій ООН, наприклад, у відповідь на порушення міжнародних норм[28]. Ембарго може також охоплювати товари, які приносять гроші лідерам країни, як-от нафта, газ чи ліс, додаткова вимога дозволу на чутливі товари, програмне забезпечення та технології, які можуть бути використані в програмах озброєння; обмеження позик і кредитів для певних осіб/компаній; замороження активів певних осіб/компаній; обмеження на подорожі та візи (візові заборони) для певних осіб[88].

Економічні санкції — це комплекс заходів, спрямованих на обмеження звичайних торговельно-фінансових зв'язків з країною-об'єктом задля реалізації зовнішньополітичних або безпекових цілей. Вони можуть бути загальнодержавними (коли забороняється будь-яка комерційна діяльність з усім економічним сектором) або адресними (коли обмеження накладаються на окремі підприємства, галузі чи конкретних осіб). До типових інструментів належать обмеження оперування валютними рахунками, блокування активів у банківських установах, заборона на експорт чи імпорт товарів подвійного призначення, а також введення податкових чи митних бар'єрів. Економічні санкції можуть супроводжуватися додатковими заходами — наприклад, заборонаю інвестицій, кредитування або страхування з боку державних фінансових інституцій, що значно звужує доступ до міжнародних ринків капіталу[25].

Підсанкційні суб'єкти — це фізичні чи юридичні особи (в тому числі іноземні чи без громадянства), а також організації та інші утворення, до яких застосовано санкційні обмеження. Відповідно до Закону України «Про санкції», до таких суб'єктів належать особи, щодо яких РНБО та інші уповноважені органи ухвалюють рішення про економічні або інші обмежувальні заходи. Проект Закону України, Народний депутат України, від 20.09.2023 № 10080, «Про внесення змін

до деяких законів України щодо правового режиму майна в умовах воєнного або надзвичайного стану»[8].

Податкові санкції (в межах фінансового права) передбачають застосування штрафних стягнень чи пені податковими органами за порушення норм податкового законодавства. Вони мають на меті забезпечити надходження коштів до державного та цільових бюджетів[37].

Секторальні санкції обмежують операції у межах визначених галузей економіки — наприклад, заборона транзакцій з банківським, енергетичним або оборонним сектором. Такі заходи можуть включати відключення банків від платіжних систем, заборону угод із державними підприємствами, а також припинення постачання критично важливих комплектуючих[26].

Наприклад, постановою РНБО від 20 листопада 2023 року (№ 3489ІХ) введено - секторальні санкції проти РФ і Білорусі в оборонно-промисловій сфері строком на 50 років, що охоплюють товари військового та подвійного призначення. Рішення РНБО передбачає запровадження секторальних спеціальних економічних та обмежувальних заходів до російської федерації та республіки білорусь («секторальні санкції») на 50 років. Секторальні санкції стосуються оборонно-промислової сфери та насамперед охоплюють операції із товарами військового та подвійного призначення[38].

Транспортні санкції включають обмеження на експлуатацію авіаційних та морських суден. Наприклад, можуть забороняти польоти чи заходи в порти, блокувати реєстрацію суден і літаків, або встановлювати вимогу про технічний огляд і дозвіл на рух у певних юрисдикціях. Такі заходи часто використовуються для обмеження мобільності авіакомпаній та судноплавних операторів країни-агресора[43].

- обмеження володіння, реєстрації або переміщення повітряного і морського транспорту РФ (наприклад, заборона польотів «Аерофлоту» до Великобританії) [19; 58; 35];

- відкликання визнання ЄС та заборона на здійснення операцій з Російським морським реєстром судноплавства[36];
- заборона на доступ до портів країн — членів ЄС для суден, які мають сертифікат Російського морського реєстру судноплавства;
- заборона діяльності російських та білоруських дорожніх операторів[42].

Санкційна стратегія не може ефективно працювати без чіткого формулювання пріоритетних цілей. Цілі мають бути реалістичними та відповідати реальному потенціалу заходів. Наприклад, використання санкцій навряд чи призведе до повернення Криму під контроль України або до повалення режиму в Росії, проте може значно обмежити здатність агресора залучати фінансування та технології для воєнних потреб. Тому доцільно спрямувати основні зусилля на зниження потенціалу дестабілізації (обмеження доступу до ключових ринків та фінансових потоків), покарання за вже вчинені правопорушення (замороження активів та індивідуальні санкції) і створення чіткого сигналу міжнародній спільноті про неприпустимість подальшої агресії та відданість України принципам міжнародного права[30].

Державний реєстр санкцій було запроваджено як відкритий інформаційний ресурс, що забезпечує кожному громадянину України вільний та безоплатний доступ до актуальної і перевіреної інформації про осіб, щодо яких застосовано санкційні обмеження[7].

Основою функціонування цього ресурсу є спеціальне Положення, що встановлює правила формування, ведення, адміністрування та надання доступу до даних Реєстру. Цей документ визначає Реєстр як сучасну інформаційно-комунікаційну систему, призначену для збирання, накопичення, фіксації, захисту та обробки відомостей про осіб і суб'єктів, до яких було застосовано санкції.

Інформація, що міститься в Реєстрі, є відкритою та доступною для загального користування, за винятком випадків, прямо передбачених чинним

законодавством. Ідентифікація об'єктів у межах цієї бази даних здійснюється за допомогою унікальних реєстрових номерів.

Джерелами для наповнення Реєстру є, перш за все, рішення Ради національної безпеки і оборони України, які набирають чинності з моменту введення в дію відповідним указом Президента України. У деяких випадках, передбачених законом, інформація вноситься на підставі постанови Верховної Ради або судового рішення щодо індивідуального санкційного заходу[7].

Принципи санкційної політики – Застосування санкцій відбувається на принципах прозорості, законності, об'єктивності (або неупередженості), відповідності меті, ефективності. Прозорість як принцип політики у наукових працях та у нормативно-правових актах ототожнюється часто з принципом відкритості. Зокрема, Є. Тихомирова зазначає: «терміни «прозорість» і «відкритість» хоча і мають свою специфіку застосування, але є синонімічними»[40, с.38]. Проте, такий підхід, незважаючи на взаємозалежність обох принципів, не розкриває у повній мірі їх зміст. Вважаємо, що прозорість, зокрема санкційної, політики полягає у спроможності влади забезпечити високий рівень зрозумілості і обізнаності. Прозорість характеризується, насамперед, пасивністю споглядання інформації, тоді як відкритість передбачає можливість певних активних дій громадян щодо політики. Наприклад, у більшості західних країн функціонують сайти з інформацією щодо їх санкційної політики. Там зазначені країни, відносно яких було запроваджено санкції, підстави їх запровадження, наведено список фізичних і юридичних осіб, щодо яких було застосовано санкції, зазначено чинне законодавство про санкції, рекомендації їх запровадження і роз'яснення, також описані процедури подання щодо виключення[33].

Механізми імплементації санкцій. На відміну від централізованого характеру прийняття рішень щодо санкцій ЄС, їх імплементація та конкретне правозастосування спирається на децентралізовану систему, тобто відбувається відповідними органами державчленів відповідно до принципу субсидіарності,

закріпленого в Європейському Союзі. Слід зазначити, що децентралізований характер системи реалізації ухвалених санкцій призводить до кардинально різних практик імплементації таких заходів по всьому ЄС. Наразі на імплементацію санкцій ЄС уповноважені більш ніж 160 компетентних органів держав-членів. Держави-члени покладаються на дуже різні національні системи імплементації санкцій. Кількість національних компетентних органів, які уповноважені застосовувати ухвалені санкції різняться залежно від країни: від одного (Хорватія, Кіпр, Фінляндія, Мальта) або двох (Франція, Німеччина, Греція, Італія, Португалія) до 18 (Данія) або навіть 27 (Латвія) (Portela, & Olsen, 2023). Окрім загальної плутанини, такі різні національні системи імплементації створюють як для державних, так і для приватних суб'єктів по всьому ЄС значні проблеми. На практиці, держави-члени ЄС мають дискрецію у правовому тлумаченні ключових санкційних положень та можуть їх застосовувати по-різному. Ознайомитись з компетентними органами усіх 27 держав ЄС можна на спеціальному інформаційному порталі “Карта санкцій ЄС”[29].

РОЗДІЛ 2

САНКЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЯК КОНСТИТУТИВНА НОРМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

2.1. Сучасне удосконалення інструментарію санкційної політики

Міжнародна санкційна політика, яка тривалий час розглядалася як один із основних інструментів стримування порушень міжнародного права, сьогодні зіштовхується з викликами, що вимагають її перегляду та вдосконалення. Одним із ключових чинників, що зумовлює цю необхідність, є дедалі зростаюча здатність авторитарних режимів адаптуватися до санкційного тиску. Емпіричні приклади свідчать, що, хоча санкції можуть створити економічні труднощі, вони не завжди досягають своїх головних політичних цілей — зміни поведінки режиму чи демократизації влади.

Приклад Іраку. У 1990–2000 роках Рада -Безпеки ООН запровадила проти Іраку низку жорстких економічних санкцій через вторгнення у Кувейт. Ці заходи включали повне ембарго на експорт нафти та обмеження імпорту ключових товарів, що спричинило значну економічну кризу і гуманітарні проблеми. Проте, незважаючи на глибокі соціально-економічні потрясіння, режим Саддама Хусейна зберіг владу аж до початку вторгнення коаліційних сил у 2003 році.

Приклад КНДР. У випадку Північної Кореї багатоетапні санкції ООН, запроваджені з 2006 року, не змогли зупинити розвиток ядерної програми чи змінити внутрішню політичну структуру.

Починаючи з 2006 року, у відповідь на систематичне порушення норм міжнародного режиму контролю за розповсюдженням ядерної зброї, Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй розпочала активну санкційну кампанію проти КНДР. Першим кроком стало ухвалення 14 жовтня 2006 року Резолюції №1718, що мала на меті офіційне засудження проведеного Північною Кореєю ядерного випробування. Цей документ став стартовим етапом комплексного

санкційного тиску, який передбачав заборону на постачання державі важких озброєнь, ракетних технологій, спеціальних матеріалів подвійного призначення, а також предметів розкоші, які могли бути використані для зміцнення політичної еліти країни. Другим важливим кроком у посиленні міжнародного санкційного тиску на КНДР стала Резолюція №1874, прийнята 12 червня 2009 року після чергового, другого за рахунком, ядерного випробування з боку Північної Кореї. Цей документ істотно поглибив уже чинні обмеження, запровадивши додаткові заходи у вигляді розширеного торговельного ембарго та посиленого контролю за фінансовими транзакціями, які могли б підтримувати військово-технічний потенціал режиму[69].

Наступне посилення санкцій припадає на 2013 рік. Так, 22 січня цього ж року була затверджена Резолюція №2087, яка висловила міжнародне засудження запуску Північною Кореєю супутника, здійсненого в грудні 2012 року, що було розцінено як прикриття для випробування балістичних ракет. Усього через півтора місяця, 7 березня, Рада Безпеки ООН ухвалила Резолюцію №2094. Її ухвалення стало прямою реакцією на третє ядерне випробування КНДР, що відбулося в лютому того ж року, й означало подальше загострення санкційного режиму з додатковими обмеженнями на фінансову та банківську діяльність країни.

Черговий етап ескалації санкційного тиску з боку міжнародної спільноти настав у 2016 році після проведення Північною Кореєю вже четвертого за рахунком ядерного випробування, яке супроводжувалося серією запусків балістичних ракет. У відповідь на ці провокаційні дії Рада Безпеки ООН 2 березня 2016 року прийняла Резолюцію №2270, яка істотно розширила спектр вже чинних обмежень. У документі було передбачено заборону на торгівлю товарами подвійного призначення, суворіший митний контроль, обмеження на фінансові операції та інші заходи, спрямовані на послаблення військово-економічного потенціалу КНДР.

Протягом того ж року КНДР здійснила п'яте ядерне випробування, що стало приводом для подальшого посилення санкцій. Як реакція на це, 30 листопада 2016 року було ухвалено Резолюцію №2321, яка ще більше ускладнила економічне становище режиму. У рамках цієї резолюції запроваджено повну заборону на експорт низки природних ресурсів, зокрема деяких видів корисних копалин, а також продукції, що має потенційне військове або стратегічне значення, включаючи гелікоптери. Таким чином, санкційна політика продовжувала набирати обертів, охоплюючи дедалі ширші сектори економіки КНДР[69].

У 2017 році санкційна політика проти Корейської Народно-Демократичної Республіки досягла свого апогею. Цей період відзначився особливо високим рівнем напруженості на міжнародній арені через серію запусків міжконтинентальних балістичних ракет, а також проведенням шостого, найбільш потужного на той час, ядерного випробування з боку КНДР. У відповідь на це, 5 серпня 2017 року, Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію №2371, яка істотно розширила санкційні обмеження. Документ передбачав повну заборону на експорт з Північної Кореї таких критичних для її економіки товарів, як вугілля, залізна руда та морепродукти — основні джерела надходження іноземної валюти.

Подальше загострення ситуації спричинило ще жорсткіші заходи. Уже 11 вересня 2017 року була ухвалена Резолюція №2375, яка включала додаткові обмеження у сфері енергетики, зокрема обмеження постачання нафтопродуктів, а також заборону на текстильний експорт — другий за обсягами джерело валютного прибутку КНДР.

Рік завершився ще одним кроком у посиленні тиску: 22 грудня була прийнята Резолюція №2397. Цей документ ввів суворі квоти на імпорту нафти та нафтопродуктів, а також повну заборону на експорт металевої продукції, сільськогосподарських товарів і, що особливо важливо, на відправлення трудових мігрантів за кордон — джерела прихованих доходів для режиму. Така послідовність рішень засвідчувала стратегічну націленість міжнародної

спільноти на поступове ізолювання Північної Кореї в економічному та дипломатичному вимірах[69].

Слід окремо наголосити, що в подальшому розвиток санкційної політики ООН щодо КНДР зіткнувся з певними бар'єрами. Зокрема, у 2022 році намагання ухвалити нову резолюцію з розширеними обмежувальними заходами не знайшли підтримки всередині Ради Безпеки. 26 травня 2022 року Китай і Росія, як постійні члени Ради, скористалися своїм правом вето та заблокували запропоновану Сполученими Штатами Америки ініціативу, що включала, серед іншого, запровадження заборони на імпорт тютюнових виробів до Північної Кореї. Це стало першим випадком за понад півтора десятиліття, коли санкційна резолюція щодо КНДР не була прийнята через розбіжності серед постійних членів.

Таким чином, історія санкцій ООН проти КНДР демонструє приклад системного та багаторічного міжнародного тиску, що мав на меті стримати розвиток ядерної програми цієї держави та припинити порушення норм глобальної безпеки. Проте, з часом ефективність таких заходів почала знижуватись, насамперед через політичну поляризацію в Раді Безпеки. Відсутність єдності серед ключових гравців унеможливила ухвалення нових, більш жорстких санкцій, що, у свою чергу, послабило загальний вплив санкційної політики на режим у Пхеньяні[69].

Схожим прикладом, де тривалий санкційний тиск не привів до кардинальної зміни політичного режиму є Куба. Незважаючи на багаторічне економічне ембарго з боку Сполучених Штатів Америки, кубинська влада змогла утримати відносну соціально-політичну стабільність та забезпечити певний рівень підтримки режиму серед населення.

Санкційна політика США щодо Куби є однією з найбільш тривалих у світовій практиці застосування економічного тиску. Її витоки сягають 1962 року, коли уряд США офіційно наклав повне торговельно-економічне ембарго на Кубу у відповідь на рішення влади Фіделя Кастро щодо масштабної націоналізації майна, що належало громадянам та компаніям зі США в період між 1959 і 1961 роками.

Надалі санкційна політика лише посилювалась і формалізувалася в рамках низки законодавчих актів. Зокрема, у 1992 році був прийнятий так званий «Акт про демократію на Кубі» (Torricelli Act), який істотно обмежив економічні зв'язки між двома країнами. Наступним кроком стало ухвалення в 1996 році «Акту про свободу і демократію Куби» (Helms-Burton Act), який передбачав не лише санкції проти самої Куби, але й розширення їх на іноземні компанії, що співпрацювали з Гаваною.

Згідно з цим законодавством, будь-яким компаніям, які здійснювали комерційну діяльність із використанням майна, націоналізованого у громадян США (в тому числі колишніх кубинців, які отримали американське громадянство), заборонялося функціонувати на території США. Однак, з огляду на необхідність збереження трансатлантичного єднання серед союзників, окремі положення, зокрема право на приватні позови проти таких компаній (Розділ III), неодноразово тимчасово блокувалися рішеннями американських президентів.

Починаючи з 2000 року, у санкційній політиці США щодо Куби почали з'являтися певні елементи пом'якшення, зумовлені переважно гуманітарними міркуваннями. Було дозволено обмежене постачання на острів продуктів харчування та лікарських засобів, проте загальний економічний тиск залишався суттєвим. Водночас, попри діючі санкції, Сполучені Штати впродовж 2008 року зберігали статус провідного постачальника продовольства для Куби, посідаючи перше місце серед усіх експортерів цієї продукції на острів і п'яте місце в загальному обсязі зовнішньої торгівлі Гавани.

Така торгівля здійснювалася за спеціальними умовами: дозволялися лише готівкові продажі з обов'язковою повною передоплатою, що було компромісним варіантом між суворістю ембарго і тиском з боку аграрного бізнесу в США. Водночас адміністрація Джорджа Буша-молодшого, яка декларувала більш рішучу політику тиску на Кубу, посилила обмежувальні заходи. Серед них — повторне включення Куби до переліку держав, які вважаються спонсорами тероризму, а також впровадження фінансових обмежень. Було введено жорсткіші

правила щодо грошових переказів з території США та суттєво скорочено кількість дозволених візитів кубинців-американців до своїх родичів на Кубі — максимум один раз на три роки.

Якщо оцінювати санкційну політику США щодо Куби з точки зору досягнення поставлених політичних цілей, то її ефективність видається доволі суперечливою. Первинна мета — спричинити крах режиму Фіделя Кастро або, принаймні, стимулювати глибоку трансформацію політичної системи — не була реалізована. Більше того, офіційна влада Куби зуміла обернути зовнішній тиск на власну користь, активно використовуючи його у внутрішній політичній риторичі[93].

За допомогою медійної та політичної пропаганди режим консолідував суспільство навколо наративу «національного спротиву» та «захисту державного суверенітету». Водночас опозиційні сили зазнали делегітимації: їх представників зображували як інструментів впливу іноземних держав, зокрема Сполучених Штатів, що працюють в інтересах зовнішніх центрів сили.

Яскравим прикладом посилення репресій стала «чорна весна» 2003 року, коли кубинська влада під приводом боротьби з іноземним втручанням провела масові арешти опозиційних діячів. Тоді було затримано 75 осіб, більшість з яких були пов'язані з громадянською ініціативою «Проект Варела», яка вимагала проведення референдуму про політичну реформу. У результаті санкційні обмеження не лише не ослабили політичний контроль уряду, а навпаки — сприяли його зміцненню в очах частини кубинського суспільства, створивши ефект обложеної фортеці[93].

У соціально-економічному аспекті режим на Кубі ефективно експлуатував чинне ембарго з боку США як універсальне пояснення більшості внутрішніх труднощів. Відсутність базових товарів, перебої в постачанні медикаментів, інфраструктурні проблеми та обмеження громадянських свобод подавалися громадськості як неминучі наслідки зовнішнього тиску, а не результат прорахунків внутрішньої політики. Таким чином, санкції стали зручним інструментом відволікання уваги

населення від системних соціально-економічних недоліків та викликали ефект «внутрішньої мобілізації» під гаслами опору іноземній агресії.

Така риторика також сприяла легітимації посилення державного втручання в економіку. Обмеження свободи підприємництва, централізація ресурсів та введення політики жорсткої економії обґрунтовувалися необхідністю захисту національних інтересів у складних зовнішніх умовах. Особливо помітним став процес мілітаризації економіки: вже до кінця 2000-х років понад 70% валютозалежних секторів економіки, включаючи туризм, логістику та експорт, перебували під безпосереднім контролем армійських структур. Така концентрація економічної влади в руках військових ще більше посилила позиції правлячого режиму та ускладнила будь-які потенційні трансформаційні процеси в державі[93].

Попри багаторічні зусилля США щодо ізоляції Куби через санкційні механізми, офіційна Гавана змогла зберегти і навіть розширити спектр своїх зовнішньополітичних контактів. Куба підтримувала стабільні й активні дипломатичні, економічні та гуманітарні зв'язки з низкою впливових держав, серед яких Європейський Союз, Китай, Російська Федерація, Канада, Бразилія та, особливо, Венесуела.

Важливим джерелом зовнішньої підтримки стала стратегічна співпраця з Венесуелою, в основі якої лежала взаємовигідна угода в межах ініціативи ALBA. Згідно з домовленостями, Куба постачала Венесуелі медичних працівників, освітян і соціальних спеціалістів, натомість отримуючи стабільні обсяги дешевої нафти, що дозволяло частково компенсувати енергетичну ізоляцію. Такий формат обміну ресурсами забезпечив кубинському уряду фінансову і матеріальну «подушку безпеки» для виживання в умовах зовнішнього тиску[93].

Таким чином, незважаючи на намагання Заходу чинити ізолюючий вплив, Куба змогла сформувати альтернативні міжнародні партнерства, які значно зменшили ефективність санкцій як інструмента тиску. Це дозволяло офіційній владі не лише

зберігати політичну стабільність, а й ігнорувати заклики до демократичних реформ, що надходили з боку США та Європейського Союзу.

Існуючий стратегічний дисбаланс між зовнішньополітичними підходами Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки у питанні Куби призвів до ефекту політичного «затирання» ініціатив. Брюссель робив ставку на поступовий конструктивний діалог і дипломатичну взаємодію з Гаваною, наголошуючи на необхідності обережного стимулювання реформ, у той час як Вашингтон продовжував реалізовувати жорстку стратегію санкційного тиску і політичної ізоляції[93].

Такий розрив у стратегіях перешкоджав формуванню спільної міжнародної позиції щодо «кубинського питання». У результаті Куба опинялася поза межами узгодженого глобального порядку денного, а реакція міжнародної спільноти була розрізною й не надто ефективною. Цікаво, що, попри розбіжності у засобах впливу, і Брюссель, і Вашингтон формально декларували схожі цілі: захист прав людини, демократизація політичної системи та розширення політичних свобод. Проте різниця у виборі інструментів реалізації цих цілей — від діалогу до санкцій — суттєво ускладнювала досягнення бажаного результату.

На думку багатьох дослідників, реальний прорив у відносинах між США та Кубою можливий лише за умови глибокої переоцінки Вашингтоном власної зовнішньополітичної стратегії. Ініціатива змін має виходити із переосмислення неефективності багаторічного конфронтаційного підходу. Натомість пропонується перехід до моделі конструктивної взаємодії (constructive engagement), яка базується на поступовому налагодженні діалогу, економічної співпраці та культурного обміну[93].

Як свідчить історичний досвід інших країн, зокрема держав Центральної Європи, В'єтнаму та Китаю, відкритість до контактів з міжнародною спільнотою та зменшення зовнішнього тиску можуть створити умови для внутрішньої трансформації режимів. Для США такий підхід потребує не лише зміни політики,

але й відновлення довіри як на міжнародному рівні, так і в очах глобальної спільноти.

Відновлення іміджу США як послідовного та морального лідера у сфері захисту прав людини передбачає, зокрема, критичну рефлексію над власними суперечливими практиками — такими як військова кампанія в Іраку чи функціонування в'язниці в Гуантанамо. Без такої чесної переоцінки важко буде переконати інші держави в щирості американських намірів змінити підходи до Куби чи інших авторитарних режимів[93].

Отже, приклад застосування ембарго США щодо Куби демонструє, що навіть потужні та тривалі санкційні механізми не завжди забезпечують досягнення задекларованих політичних цілей. У випадку Куби санкції не лише виявилися малоефективними у зміні політичного ладу, а й сприяли укріпленню влади авторитарного режиму, який навчився адаптуватися до зовнішнього тиску та перетворив його на додатковий інструмент внутрішньої мобілізації та легітимації.

Цей приклад наочно підкреслює необхідність комплексного, обережного й узгодженого підходу до формування санкційної політики на міжнародному рівні. Особливо це актуально в тих ситуаціях, коли санкції ризикують перетворитися з інструмента впливу на фактор, який лише консервує політичний статус-кво, зменшуючи простір для демократичних змін і підсилюючи позиції правлячих еліт[93].

Починаючи з 28 жовтня 2000 року, закон «Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act» дозволив США здійснювати за гуманітарними винятками експорт кубинських продуктів агропромисловості та лікарських засобів за умовою попередньої повної оплати[17]. У грудні 2014 року адміністрація президента Обама оголосила «кубинське перемир'я», що призвело до відновлення дипломатичних відносин у липні 2015-го, скасування заборони на прямі польоти та зменшення обмежень на відвідування та грошові перекази[20].

Однак 16 червня 2017 року Трамп підписав Нацбезпекову меморандуму (NSPM-5), яка скасувала низку послаблень Обама: обмежила подорожі, фінансові операції та поновила «Cuba Restricted List» для військово-пов'язаних з режимом компаній[62, 63]. У січні 2021 року Трамп, перед завершенням каденції, повернув Кубу до списку держав-спонсорів тероризму, додатково ускладнивши транзакції з банками острова[70]. Адміністрація Байдена у 2021–2022 рр. дещо полегшила правила грошових переказів та поїздок, проте ключові норми TSRA, Helms-Burton та інші заборони залишилися чинними[53]. 14 січня 2025 року Байден видав NSM-29, яким офіційно скасував терористичну класифікацію Куби та оголосив про тимчасове відтермінування дії Title III Helms-Burton, але наступного дня адміністрація Трампа відновила «Cuba Restricted List»[46]. Попри численні президентські укази та меморандуми, конгрес не скасував жоден з основних законів-основ ембарго (Helms-Burton, Torricelli, TSRA), отже комерція та туризм без окремих ліцензій залишаються обмеженими[14, 15]. На практиці США і далі забороняють більшість негігієнічних операцій з Кубою, але періодичні виконавчі послаблення створюють «шаховий» режим, що змінюється залежно від політичної стратегії Білого дому[84].

У сучасних умовах глобальної взаємозалежності та цифровізації світової економіки можливості для адаптації до міжнародних санкцій значно розширилися. Авторитарні режими демонструють дедалі більшу винахідливість у пошуку механізмів нейтралізації обмежувального впливу санкцій. Вони активно розробляють та впроваджують цілісні стратегії економічної, фінансової та дипломатичної адаптації.

Одним з ключових напрямів такої політики є диверсифікація зовнішньо-економічних зв'язків. Режим, що перебуває під санкціями, намагаються встановлювати нові торговельні партнерства з державами, які не приєдналися до санкційної коаліції, зокрема з країнами Азії, Латинської Америки або Африки. Крім того, значну увагу приділяють створенню альтернативних платіжних

систем. Так, Росія після відключення від системи SWIFT активізувала розвиток власної платформи — Системи передачі фінансових повідомлень (СПФС).

Іншими поширеними інструментами є використання криптовалют для обходу фінансового контролю, формування тіньових і контрабандних логістичних маршрутів, а також залучення третіх країн — посередників, які формально не підпадають під санкційний режим. Завдяки такій багаторівневій гнучкості авторитарні уряди суттєво зменшують очікуваний ефект від застосованих до них обмежень, ускладнюючи завдання для міжнародної спільноти з забезпечення ефективного санкційного контролю.

Ісламська Республіка Іран стала одним із яскравих прикладів того, як держава під жорсткими міжнародними обмеженнями може створити альтернативну логістичну інфраструктуру для обходу санкцій. Одним із головних механізмів, яким користується Тегеран, є так звана «сіра логістика», що включає транспортування нафти та нафтопродуктів за допомогою тіньового флоту — флотилії старих, зношених і часто технічно несправних суден, що не відповідають міжнародним стандартам[61].

Найбільш активними каналами для таких перевезень є маршрути через Об'єднані Арабські Емірати та Туреччину. Танкерний флот Ірану використовує лазівки в системі контролю, зокрема приховує реальний вантаж, змінює прапори суден і вимикає навігаційні транспондери, що унеможлиблює їхнє відстеження через системи автоматичної ідентифікації. Ці маніпуляції дозволяють здійснювати нелегальні перевезення в обхід санкційних заборон.

У грудні 2023 року Міжнародна морська організація виступила із заявою, в якій закликала всі причетні сторони утримуватись від співпраці з тіньовим флотом. Втім, низка юрисдикцій продовжує ігнорувати міжнародні зобов'язання, допускаючи судна з підозрілим статусом до своїх портів, а також надаючи їм логістичні послуги — включно з бункеруванням, технічним обслуговуванням, зміною екіпажу та оформленням фальсифікованих документів.

Окрім нафтових перевезень, Іран активно застосовує аналогічну схему щодо транспортування скрапленого нафтового газу, створивши окрему мережу газозовів, що курсують переважно до Китаю — одного з ключових торговельних партнерів країни. Подібні дії свідчать про високий рівень організованості обходу санкцій та складність їх ефективного моніторингу навіть за умов міжнародної співпраці[61].

Іран активно застосовує цілий арсенал тактик морського транспортування, що дозволяє йому обходити міжнародні санкції. До найбільш поширених належать:

1. Багатоетапні перевантаження вантажів між суднами: хоча передача вантажу з одного судна на інше в міжнародних водах є легальною за певних умов, Іран зловживає цією практикою, здійснюючи кілька послідовних перевантажень — іноді від трьох до п'яти разів. Це ускладнює простеження маршруту та замовника вантажу. Такі операції зазвичай проводяться вночі, в регіонах із низьким рівнем контролю — поблизу санкційних територій, терміналів або нафтопереробних підприємств. Особливо високий ризик пов'язаний із суднами, у яких відсутні або навмисно змінені дані AIS.

2. Фальсифікація вантажної документації: щоб приховати справжнє походження нафти чи газу, Іранські логістичні ланцюги регулярно підробляють коносаменти, сертифікати походження, інвойси, пакувальні листи, страхові документи та дані про попередні порти. Це дозволяє створити ілюзію легального вантажу та уникнути санкційного контролю.

3. Маніпуляції з транспондерною інформацією: судна, задіяні в тіньовій схемі, вимикають свої AIS або змінюють дані, які транслює система, включаючи номери MMSI чи IMO. Це значно ускладнює ідентифікацію маршруту та контролюючих суб'єктів. Експерти радять не покладатися лише на одну точку даних при аналізі таких перевезень.

4. Використання складних схем володіння судами: іранські логістичні структури створюють численні фіктивні компанії та спеціалізовані цільові підприємства, які

зареєстровані у країнах із низьким рівнем прозорості. Така система дозволяє швидко змінювати формального власника судна, що ускладнює юридичне переслідування.

5. Мережі брокерів з торгівлі нафтою: іранські нафтопродукти реалізуються на міжнародному ринку за посередництва брокерських структур, які знаходяться за межами країни. Ці посередники, зокрема в Азії чи на Середньому Сході, часто багаторазово перепродають вантажі, розпорошуючи відповідальність. У таких схемах активно використовуються підроблені документи для маскуванню іранського походження нафти.

Сукупність цих дій демонструє високий рівень координації та технічної оснащеності схем ухилення від санкцій, що ставить перед міжнародною спільнотою складні завдання щодо моніторингу та протидії подібній діяльності[61].

Після анексії Криму 2014 року в Росії імпортозаміщення стало одним з ключових напрямів економічної політики. Так, 6 серпня 2014 року президент Путін видав указ, яким було запроваджено заборону на ввезення низки аграрних товарів і харчів із країн, що наклали санкції на РФ[55].

У відповідь на блокування постачань технологій влада РФ офіційно оголосила про програму імпортозаміщення та створила у 2015 році спеціальну урядову комісію для її реалізації[55]. За задумом, це мало зменшити залежність від імпорту та забезпечити власну промисловість і сільське господарство. Водночас аналітики застерігають, що фактичні результати імпортозаміщення виявилися доволі обмеженими і багатообіцяючі ініціативи здебільшого залишилися деклараціями[34]. Окрім економічної переорієнтації всередині країни, Росія вдалася до активного залучення третіх країн, що зберігали нейтральну або лояльну позицію стосовно санкцій. Зокрема, значно активізувалося торговельно-економічне співробітництво з такими країнами, як Китай, Індія, Туреччина, Іран, а також державами Центральної Азії та Близького Сходу. Через ці юрисдикції

Москва забезпечує доступ до критично важливих товарів, комплектуючих, технологій та фінансових послуг, обходячи прямі заборони.

Свою стратегію адаптації до санкцій схожим чином застосовує Північна Корея. Під керівництвом Кім Чен Ина Пхеньян посилено розвиває внутрішнє виробництво споживчих товарів (особливо продуктів харчування та одягу), щоб скоротити відтік валюти та зміцнити ідеологію «чучхе» (самозабезпечення)[81]. За даними, частка імпортозаміщення в КНДР значно зросла за останні роки, а все більше товарів замінюється на локальні аналоги[47]. Навіть заплановані заходи з нових санкцій стимулюють режим просувати «більше місцевих товарів» на внутрішньому ринку, аби уникнути валютних витрат і підкреслити ідеологію самостійності[52].

У цілому Північна Корея розробляє двополюсну стратегію – одночасно інвестує в військово-промисловий комплекс та нарощує соціально-економічні проекти, наголошуючи на національній винятковості. Таким чином, подібно до РФ, КНДР адаптується до санкцій через імпортозаміщення і пошук альтернативних економічних зв'язків.

Подібна модель пропаганди спостерігається і в Росії, особливо після повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році. Кремль системно інтерпретує західні санкції як частину глобального протистояння, в якому Росія виступає в ролі жертви агресивної геополітики Заходу. Такий підхід дозволяє владі формувати у громадян почуття "обложеної фортеці", підживлюючи патріотичні настрої та нейтралізуючи можливе внутрішнє невдоволення наслідками санкційної політики.

У результаті, наратив зовнішньої загрози перетворюється на інструмент, що не лише виправдовує жорстку політичну лінію, а й перешкоджає формуванню протестних рухів, створюючи у населення ілюзію єдності перед лицем "зовнішнього ворога".

З 2014 року санкційні режими значно ускладнилися: поряд із заборонами на торгівлю з окремими державами з'явилися секторальні санкції, спрямовані проти ключових галузей економіки країни (наприклад, енергетики, фінансів, оборонки)[56]. Такі обмеження були створені саме після анексії Криму у 2014-му. Крім того, дедалі ширше використовуються вторинні санкції: вони націлені на те, щоб відрізати від фінансових ринків та ринків технологій будь-які підприємства чи країни, які мають справи з «санкційними» об'єктами[56]. Окремо реалізуються точкові обмеження – персональні санкції проти окремих фізичних та юридичних осіб з блокуванням активів і заборонаю на в'їзд. З появою нових технологій формується новий фронт санкційної політики: цифрові активи й криптовалюти відкривають можливості для обходу традиційного фінансового контролю. Наприклад, офіційні американські оглядачі фіксують, що підсанкційні суб'єкти дедалі частіше використовують біткоїни та інші криптовалюти для приховування транзакцій і отримання фінансування, що кидає виклик дієвості традиційних санкцій[28]. Водночас регулятори розробляють нові інструменти моніторингу та покарання у цифровій сфері, адже зростання ролі криптоактивів «може послабити ефективність санкцій»[28]. В останні роки санкційна політика зазнала якісних змін — основний акцент тепер робиться на цільові, або таргетовані заходи. На відміну від загальних економічних обмежень, вони спрямовані на конкретних осіб і установи, що мають безпосередній вплив на політичні рішення.

Найчастіше під таргетовані санкції потрапляють впливові олігархи, керівники державних корпорацій, банки, а також оборонно-промислові об'єкти. Такі санкції передбачають арешт активів, заборону на фінансові операції та обмеження на випуск цінних паперів. Вони точково б'ють по ресурсній базі режиму, мінімізуючи шкоду для загального населення. У звіті CNAS «Sanctions by the Numbers: 2024 Year in Review» зафіксовано, що у 2024 р. США додали 1 706 російських фізосіб до SDN List і ввели 147 експортних контролів проти російських суб'єктів[54]. Brookings Institution підкреслює, що селективне «замороження» фінансових активів і запровадження travel-ban є одними з

найефективніших інструментів, що дозволили завдати цілеспрямованого удару по фінансових потоках режиму[59].

Вторинні санкції — це сучасний інструмент, спрямований на обмеження можливості обходу основних санкцій шляхом покарання третіх сторін. Під дію таких заходів потрапляють компанії, банки, страхові агенції та логістичні оператори з інших країн, якщо вони співпрацюють із підсанкційними суб'єктами або сприяють їм у приховуванні діяльності[67].

У coordinated US action понад 400 компаній та фізосіб із Китаю, Індії, ОАЕ та Туреччини потрапили під санкції за допомогу Росії в обході обмежень[53]. Пресреліз Мінфіну США від 12 червня 2024 р. підкреслює, що понад 300 нових санкцій, зокрема проти фінансових структур, істотно підвищили ризики вторинних покарань для банків, що обслуговують «військову економіку» Росії[21, 22].

Технологічні обмеження на експорт критичного обладнання.

Експортні контролю забороняють постачання мікрочіпів, машинних інструментів і передових компонентів. Carnegie Endowment аналізує, чому, попри обмеження, Росія продовжує отримувати критичні комп'ютерні чіпи через “spare-parts” компанії та цивільні товари[83]. Reuters зафіксував 28 % зниження поставок мікросхем через Гонконг, але водночас попереджає про стійкість сірих маршрутів через Китай і Південно-Східну Азію[60]. AP News повідомляє, що Сенатський підкомітет вважає чинні ресурси Бюро промисловості та безпеки (BIS) недостатніми для ефективного контролю за експортом чіпів до Росії й Китаю[45].

Заморожування активів, відключення від SWIFT та обмеження фінтранзакцій укорінилися як основний тиск на економіку агресора. CSIS детально описує процес відключення російських банків від міжнародних фінансових систем та заморожування \$300 млрд резервів ЦБ РФ, що стримало капітальний відтік[73]. FinIntegrity вказує на 3 135 доданих у 2024 р. осіб до SDN List і 520 суб'єктів до Entity List, підкреслюючи зростання ролі фінансових обмежень у санкційній

політиці[73]. OFAC General Licenses демонструють гнучкість застосування фінансових обмежень, водночас дозволяючи обмежене відвантаження в окремих випадках[18] а також постійне відстеження та аналіз адаптаційних стратегій режимів-мішеней (Іран, КНДР, Росія).

Приклади адаптації режимів.

Іран успішно обходить нафтові санкції через «тіньовий флот» і підставних брокерів в ОАЕ, Китаї та Сейшелах. Остання OFAC Advisory (16 квітня 2025 р.) описує методи STS-перевантажень в Омані, ОАЕ та Малайзії й виділяє понад 30 осіб та суден, причетних до цих схем[18]. NatLawReview коментує оновлену настанову OFAC щодо вироблення червоних ліній із російським, гонконгським і китайським судноброкерам, які перевантажують іранську нафту[61]. Північна Корея забезпечує нелегальні постачання нафти і експлуатує трудових мігрантів за кордоном (включно з РФ). Reuters (травень 2024 р.) зафіксував постачання Росією до Північної Кореї понад ліміт ООН, що порушує резолюції СБ ООН[82]. Великобританія в травні 2024 р. розширила санкції проти судноплавних компаній, які перевозять нафту між КНДР та Росією (Paekyongsan Shipping)[77].

За даними BBC і британського Open Source Centre, КНДР імпортувала понад 1 млн барелів із Росії з березня 2024 р., використовуючи завантаження по AIS та супутникові знімки[80]. Росія Після 2022 р. посилила імпортозаміщення, налагодила обхідні маршрути через Туреччину, ОАЕ й країни Центральної Азії, а також розвиває «паралельний» фінансовий простір. CSIS описує, як Росія залишає відкритими канали через Туреччину та ОАЕ, незважаючи на широке заморожування активів[73].

FPRI аналізує, що один із тополігархів РФ використовує близькість до Туркменістану для переказу капіталів та страхування танкерів[72]. Reuters звертає увагу на «санкційні дірки» (shadow routes) через Китай, Туреччину та колишні республіки СРСР, які дозволяють Росії отримувати західні технології й компоненти[76].

2.2. Наратив ефективності санкційної політики VS наратив неефективності

Проблема ефективності санкцій. Санкції є одним з головних важелів дипломатії дозволеним мирним інструментом тиску на державу чи організацію за порушення міжнародних норм. У глобальній дипломатичній практиці санкції розглядаються як один із ключових мирних засобів впливу на держави або організації, що порушують міжнародні норми. Вони можуть охоплювати широкий спектр дій — від економічної ізоляції до розриву дипломатичних зв'язків, що передбачено в положеннях Статуту ООН[1]. Основне призначення санкцій полягає не лише в покаранні, а й у запобіганні подальшим порушенням, демонстрації рішучої реакції світової спільноти та спонукання об'єкта до повернення в межі міжнародного правопорядку.

Однак у теоретичних і практичних колах існують два конкуруючі наративи щодо їхньої ефективності. Перший акцентує на результативності санкцій як інструменту тиску, а другий — ставить під сумнів їхню здатність реально впливати на поведінку режимів. Саме ці дві протилежні позиції визначають подальші дискусії у сфері санкційної політики[66].

Сторонники наративу ефективності вважають, що санкції є дієвим інструментом економічного й політичного тиску, який здатен істотно знизити потенціал агресора. Через позбавлення доступу до фінансових ресурсів, технологій і ринків, санкції обмежують можливості продовження збройної агресії та підривають стратегічні амбіції держави-об'єкта. У випадку з російсько-українською війною санкції розглядаються як мирний засіб покарання та водночас як стримувальний фактор, що доповнює військову та дипломатичну підтримку України. Вони дозволяють досягати результатів без прямого застосування сили, демонструючи рішучість міжнародної спільноти. Прихильники санкційної політики часто наводять конкретні історичні кейси, які підтверджують її результативність. Так, у 1976 році міжнародна спільнота припинила постачання ядерних технологій і матеріалів Тайваню, що стало вирішальним чинником у зупинці його програми зі створення ядерної зброї.

Іншим вагомим прикладом є режим апартеїду в Південно-Африканській Республіці, який зазнав масштабного нафтового ембарго з боку більшості країн світу. Цей тиск не лише послабив економіку держави, а й сприяв політичним змінам, які врешті-решт привели до демонтажу расистської системи управління. Критики ж зауважують, що «ефективність» санкційного тиску часто переоцінена. Вони вказують, що жорсткі обмеження нерідко б'ють насамперед по мирному населенню й економіці країни-об'єкта, тоді як керівна верхівка отримує незначний удар. Також наголошується, що санкції можуть використовуватися як інструмент впливу в геополітичних інтересах держав-ініціаторів, що викликає звинувачення в подвійних стандартах. Таким чином, у науковій та суспільній дискусії з'явилися два протилежні наративи – один вихваляє санкції як успішний механізм зміни поведінки, інший – таврує їх як неефективний та шкідливий засіб.

Прихильники санкцій наголошують на тому, що санкції можуть ослабити економіку та ресурсну базу режимів, відтягнувши національні доходи. Сучасна практика демонструє, що санкції можуть мати суттєвий вплив на економічну стабільність авторитарних режимів. У випадку Росії, після 2022 року серія фінансових, енергетичних та технологічних обмежень спричинила масштабні економічні втрати. Зокрема, було заблоковано резерви Центрального банку на суму близько 300 мільярдів доларів, що суттєво обмежило можливості фінансування війни та соціальних програм. Це посилює бюджетні обмеження Кремля під час ведення війни. Паралельно, Іран, який уже багато років перебуває під міжнародними санкціями, змушений був скоротити обсяги експорту нафти — одного з ключових джерел державних доходів. Це, у свою чергу, призвело до зменшення інвестицій у критично важливі сектори, зокрема в розробку ядерної зброї та балістичних ракет. Таким чином, економічний тиск обмежує не лише фінансові потоки, а й технологічний прогрес режимів, які перебувають у конфлікті з міжнародним правом.

Ослаблення економіки. Вплив санкцій на економіку країни-агресора відчутний у декількох ключових напрямках — зокрема у сфері торгівлі, фінансів і залучення

інвестицій. Після запровадження широкомасштабних обмежень у 2022 році Росія опинилася під сильним економічним тиском: ціни на її основні експортні ресурси впали, а активи, зокрема валютні резерви, були заморожені.

Це різко зменшило обсяг доступних ресурсів для підтримки державного бюджету, оборонного комплексу та соціальних програм. Одночасно значно ускладнився доступ до зовнішніх фінансових ринків, що змусило Росію шукати альтернативні канали фінансування та залучати посередницькі структури для проведення операцій. Подібні обхідні шляхи потребують додаткових витрат і знижують ефективність торгівлі, тим самим підвищуючи загальні економічні ризики.

Аналітичні оцінки провідних дослідницьких центрів свідчать про масштабний економічний ефект санкцій для Російської Федерації. Зокрема, згідно з дослідженнями Kyiv School of Economics, у 2023 році заборона на продаж енергоносіїв спричинила падіння обсягів товарного експорту на понад чверть, а сальдо торговельного балансу скоротилось майже на дві третини [66].

Результатом цього стала значна девальвація національної валюти — рубля, що змусило уряд вживати екстрених заходів, включаючи валютні обмеження та підвищення ключової ставки [66].

Крім того, санкції серйозно вплинули на виробничі можливості оборонної галузі, яка втратила доступ до західних технологічних компонентів, що обмежує здатність підтримувати високий темп озброєння. Сукупний ефект від обмежень позбавляє Кремль фінансової гнучкості, створюючи довгострокову загрозу для економічної стабільності режиму [71]. Таким чином, наратив ефективності демонструє, що санкції реально виснажують економічні ресурси агресора та підсилюють його ізоляцію на світовій арені. В реальності, навіть якщо повне «руйнування» економіки мало ймовірно, зростання операційних витрат і зниження доходів суттєво обмежують можливості цільового режиму.

Тиск на еліти. Одним із ключових векторів санкційного впливу є цілеспрямований тиск на політичну й економічну еліту країни-агресора. Такий підхід передбачає застосування персональних санкцій, які включають заборону на перетин кордонів, заморожування активів, блокування доступу до банківських рахунків та заборону фінансових операцій у міжнародних юрисдикціях. Після подій 2014 та 2022 років Європейський Союз і Сполучені Штати застосували обмеження до сотень представників російської владної верхівки — серед яких олігархи, високопосадовці, члени родин та афілійовані структури[64].

Подібна практика застосовується і щодо Ірану: санкції накладено на військово-політичні формування, зокрема Корпус вартових ісламської революції, а також на його лідерів, звинувачених у причетності до терористичної діяльності[23].

Обмеження такого типу позбавляють еліти звичних фінансових інструментів, підвищують ризик втрати активів і значно ускладнюють ведення міжнародного бізнесу. У рамках концепції «м'якого примусу» це створює додаткові канали впливу на керівництво країни, змушуючи його зважати на зовнішній тиск як на загрозу особистим інтересам[92].

Дипломатичні поступки. Санкції можуть не лише завдавати шкоди, а й спонукати держави до дипломатичних рішень. Практика показує, що тривалий економічний тиск здатен мотивувати країни до перегляду агресивної політики та укладення компромісів задля послаблення обмежень. Одним із найяскравіших прикладів стала Спільна всеосяжний план дій (JCPOA), підписаний з Іраном у 2015 році.

У межах цієї угоди Іран погодився на низку значущих обмежень своєї ядерної програми, включаючи зменшення кількості центрифуг, обмеження рівня збагачення урану та розширення інспекцій МАГАТЕ. У відповідь на ці кроки світова спільнота поступово зняла більшість економічних санкцій, що створило нові економічні можливості для Тегерана та сприяло зниженню напруги на Близькому Сході[79]. Досягнення JCPOA було офіційно закріплене резолюцією Ради Безпеки ООН №2231, яка зафіксувала нові домовленості та регламентувала

поступовий процес повернення Ірану до нормального режиму взаємодії з міжнародною спільнотою[4].

Таким чином, приклад Ірану вказує на те, що санкції можуть не лише стримувати, а й стимулювати держави до конструктивних переговорів і реальних змін поведінки, за умови чіткої системи контролю та виконання домовленостей. Більшість західних експертів підкреслює, що надмірна критика санкцій або фокус на їхніх проміжних невдачах може підірвати довіру до цього інструменту та зменшити готовність держав підтримувати санкційний режим. Експерти, зокрема аналітики KSE, вказують, що негативні інтерпретації іноді затьмарюють досягнуті результати, ігноруючи системний економічний тиск, який поступово виснажує ресурси агресора.

Наприклад, навіть ті позитивні зміни у російському ВВП, що виникли через воєнне стимулювання економіки, мають тимчасовий характер. У довгостроковій перспективі дефіцит робочої сили, вичерпання резервів і падіння інвестицій неминуче послаблюватимуть економіку[66].

Виходячи з цього, прибічники ефективності санкцій наголошують: навіть у разі обмеженого впливу обмеження не варто скасовувати, а слід доповнювати іншими методами впливу — дипломатичними, інформаційними та економічними.

Альтернативний підхід до аналізу санкційної політики — це наратив її неефективності. Згідно з цим поглядом, обмежувальні заходи не завжди досягають поставленої мети, а іноді навіть завдають побічної шкоди. Передусім стверджується, що санкції часто вдаряють не по політичному керівництву, а по звичайних громадянах держави-об'єкта, погіршуючи рівень життя населення без суттєвого впливу на позиції режиму.

Крім того, противники санкцій зазначають, що ефект від них проявляється повільно, і очікувати швидких результатів — наївно. Вони наголошують, що вартість санкційних кампаній лягає частково і на країни-ініціатори, особливо у вигляді зростання цін на енергоносії, інфляційного тиску чи втрачених ринків.

Цей критичний наратив також активно використовується державами, які потрапили під санкційний тиск. Наприклад, російські інформаційні кампанії систематично підкреслюють «безрезультатність» санкцій, намагаючись розколоти міжнародну коаліцію та підірвати підтримку рішучих дій з боку західних держав[41]. Одним із ключових аргументів прибічників наративу неефективності є те, що санкції фактично вражають не правлячу еліту, а звичайних громадян. Економічні обмеження, такі як ембарго, фінансові блокади чи заборони на імпорт, безпосередньо впливають на рівень добробуту населення. Вони викликають зростання цін на продукти, медикаменти, пальне та інші базові ресурси.

Внаслідок цього суспільство не завжди сприймає санкції як інструмент справедливості, а починає ототожнювати їх із зовнішнім тиском, що погіршує життя. Це, у свою чергу, може мати зворотний ефект — не ослабити, а навпаки — зміцнити позиції чинної влади, оскільки громадяни консолідуються навколо лідера в умовах зовнішньої загрози або «облоги». Така ситуація добре відома під назвою «ефекту фортеці в облозі»[85].

У Європі та Україні аналогічні посили демонструють окремі політики. Так, уряд Угорщини у 2022–2023 рр. провів тематичну кампанію «недалекоглядних санкцій Брюсселя», у якій прем'єр-міністр Орбан стверджував, що санкції не завершили війну, а лише спричинили зростання цін на енергію для громадян ЄС. Білборди цієї кампанії зображували санкції як бомби з написом «санкції з Брюсселя нищать нас»[49], що віддзеркалює наратив про нібито негативні наслідки санкцій саме для європейців.

Історичні приклади підтверджують, що санкції не завжди призводять до зміни політичних режимів. Одним із найвідоміших випадків є Куба, де американське економічне ембарго, запроваджене ще наприкінці 1950-х років, фактично зберігається й досі. Незважаючи на десятиліття суворих обмежень, комуністичний режим Фіделя Кастро не тільки встояв, а й зберіг політичний контроль над країною протягом понад шістдесяти років. Це стало можливим

завдяки внутрішній мобілізації, пропаганді та альтернативним економічним контактам[85]. Схожа ситуація склалася і в Ірані, яка, попри багаторічні санкції, зберегла свій політичний лад, а також розвивала ядерну програму, викликаючи нові хвилі міжнародного тиску. Аналогічно, Північна Корея, ізольована від світової економіки та під постійним санкційним тиском, не лише встояла, а й розширила свої ракетно-ядерні можливості. Усі ці приклади свідчать про те, що санкції самі по собі не гарантують політичної трансформації і можуть виявитися малоефективними без супроводу інших інструментів впливу.

Одним із найчастіше згадуваних аргументів проти санкцій є те, що економічний тягар таких заходів часто перекладається з політичної верхівки на простих громадян. Замість того щоб спрямовано бити по елітах, обмеження нерідко призводять до зниження рівня життя широких верств населення. Показовим є приклад Росії після введення масштабних санкцій у 2022–2023 роках: доходи громадян зменшилися, зросли ціни на товари повсякденного вжитку, поглибилася соціальна нерівність.

У той же час представники економічної верхівки, наближені до влади, змогли пристосуватися до нових умов через державне фінансування, використання обхідних механізмів і переорієнтацію активів у безпечні юрисдикції. Фінансово-промислові групи отримали доступ до внутрішніх ресурсів, а ринок адаптувався: держава почала підтримувати імпортозаміщення, формувалися нові торгові шляхи через нейтральні країни. Водночас пересічні громадяни стикнулися з дефіцитом лікарських засобів, техніки та продуктів, зростанням інфляції й нестабільністю ринку праці[51]. Провальні приклади. Досвід санкційної практики демонструє, що в багатьох випадках застосування обмежень не призвело до очікуваних політичних трансформацій. Відомі приклади свідчать про те, що навіть тривала економічна ізоляція не обов'язково змінює політичний курс держави. Один із найвідоміших кейсів — Куба, де, як зазначив доктор ЛеоГранде, понад шість десятиліть американського ембарго не змогли досягти декларованих цілей. Натомість санкції спричинили значні людські втрати, стримали

економічний розвиток та ускладнили життя мільйонам кубинців[85]. Аналогічна ситуація — у Північній Кореї, де попри прийняття численних резолюцій ООН, які включали жорсткі санкційні обмеження, керівництво країни продовжує реалізовувати свою ядерну програму, зберігаючи авторитарну стабільність[65]. У випадку Ірану вихід США з ядерної угоди у 2018 році та відновлення політики «максимального тиску» призвели до серйозних економічних втрат. Проте замість послаблення режиму це спричинило зростання націоналістичних настроїв і ще більше згуртувало частину населення навколо влади. Ці приклади підтверджують, що санкції можуть мати зворотний ефект — активізуючи внутрішню мобілізацію, авторитарні режими зміцнюють свій контроль, ігноруючи зовнішній тиск.

У відповідь на зовнішній економічний тиск санкціоновані режими часто вдаються до активних контрзаходів. Однією з поширених реакцій є запровадження власних санкцій або контрсанкцій, спрямованих на держави, що ініціювали обмеження. Такі дії часто супроводжуються масштабними пропагандистськими кампаніями, які формують образ зовнішнього ворога і мобілізують громадську думку на захист чинної влади. Наприклад, після введення санкцій проти Росії у 2014–2022 роках уряд РФ відповів заборонами на імпорту широкого спектра європейських продуктів харчування, аргументуючи це необхідністю захисту національного виробника. Одночасно активізувалася політика імпортозаміщення як спроба зменшити залежність від західних товарів і технологій[11]. У свою чергу, Іран регулярно покладає відповідальність за економічні труднощі на зовнішні сили, що дозволяє уряду перенаправляти суспільне невдоволення з внутрішньої політики на міжнародну арену. У подібних умовах можливий так званий «ефект обложеної фортеці», коли населення згуртовується навколо керівництва, сприймаючи санкції як загрозу національному суверенітету, а не як виклик правлячому режиму. Досвід міжнародної політики показує, що результативність санкцій значною мірою визначається конкретними умовами, в яких вони застосовуються. Зокрема, ефективність обмежувальних заходів зростає, коли

існує широка й скоординована міжнародна підтримка їх запровадження. Якщо санкції ініціюються великою коаліцією держав або таких впливових інституцій, як ООН чи ЄС, це значно ускладнює цільовій державі пошук обхідних шляхів.

Важливу роль також відіграє рівень інтегрованості країни-об'єкта в глобальну економіку. Держави, тісно пов'язані з міжнародними ринками, фінансовими системами та торговими ланцюгами, зазвичай більш вразливі до санкційного впливу. Навпаки, країни з автократичними режимами та низьким ступенем зовнішньої залежності, як правило, краще адаптуються до обмежень.

Прикладом ефективного санкційного тиску є кампанія проти Південної Африки під час апартеїду, коли її ізолювали практично всі провідні країни світу. Протилежну ситуацію ілюструє Куба, де відсутність широкої підтримки санкцій з боку інших держав обмежила їхній вплив. Крім зовнішніх факторів, слід враховувати і внутрішні: наявність сильної опозиції, економічна вразливість, готовність населення до спротиву чи навпаки — згуртованість навколо режиму.

Більшість аналітиків погоджуються, що ізольоване застосування санкцій рідко дає бажаний результат. Щоб досягти реальних змін у поведінці держави-порушника, санкції слід розглядати не як самодостатній механізм, а як один із елементів багатовекторного впливу. Успішна санкційна політика передбачає комплексну взаємодію з дипломатичними ініціативами, інформаційною боротьбою, політичним тиском на міжнародних форумах, а також підтримкою громадянського суспільства і демократичних сил усередині цільової держави.

Санкції можуть бути ефективними як засіб стримування, засіб покарання, або як політичний сигнал. Проте їхній вплив проявляється лише за умови продуманої стратегії та координації дій на глобальному рівні. Відповідно, санкційна політика має ґрунтуватися на гнучкості, адаптивності до змін обставин та розумінні специфіки конкретної країни чи режиму.

Отже, лише багатовимірний і системний підхід дозволяє максимально використати потенціал санкцій як засобу зовнішньополітичного впливу. Без

цього вони ризикують стати декларативним інструментом із сумнівною практичною ефективністю.

2.3. Політичний дискурс конфіскації російських активів в умовах російсько-української війни

Стратегія, пріоритети та механізми повоєнного відновлення України сьогодні активно обговорюється як всередині країни, так і на різних міжнародних майданчиках у різних форматах. Водночас акцент робиться на пошуку джерел та інструментів фінансування відповідних проєктів. Серед союзників України існує консенсус щодо використання заморожених російських активів для вирішення цих питань. Таким чином, фінансові санкції фактично стають своєрідним інструментом мобілізації “відбудовних” коштів. Це означає, що санкційна політика має сьогодні розглядатись саме в контексті українського повоєнного відновлення.

Тематика конфіскації російських активів в Україні та за її межами набуває дедалі більшої уваги в політичних дискусіях. Йдеться як про активи приватних осіб (олігархів і компаній РФ), так і про заморожені державні резерви (зокрема кошти Центрального банку Росії на рахунках за кордоном). Міжнародна спільнота одностайно визнає відповідальність Росії за заподіяні збитки[57].

Проте практична реалізація процесу стикається з проблемою доступу до коштів: у квітні 2024 року США оцінили заморожені активи РФ приблизно у \$280 млрд, але за міжнародним правом країни не можуть просто конфіскувати їх і передати Україні.

На сьогодні в Україні діють чотири основні законодавчі механізми вилучення активів росіян та їхніх пособників: санкційне стягнення, конфіскація в ході кримінальних проваджень, примусове витребування майна, а також націоналізація банків через процедуру виведення їх з ринку. Проте, найбільше уваги зконцентровано на санкційному механізмі, як новому підході до конфіскації у правовій практиці. Крім того, санкційні конфіскації демонструють

найвищу ефективність: з моменту запуску механізму ВАКС ухвалює приблизно два рішення щомісяця про примусове стягнення активів осіб, пов'язаних із російським режимом. Активна позиція суду та відкритість слухань дають змогу постійно відстежувати зміни в судовій практиці щодо санкційних стягнень активів.

Конфіскація активів у міжнародному контексті розглядається як радикальна санкційна міра, що означає фактичне вилучення майна зарубіжної держави чи її громадян та передачу цього майна органу, що накладає санкції. На відміну від замороження активів, яке лише тимчасово забороняє власникові розпоряджатися коштами чи цінними паперами без зміни права власності на них[2], конфіскація передбачає повну зміну власника – держава-ініціатор одержує у свої руки активи без компенсації колишньому власнику.

Міжнародне право взагалі зазвичай забороняє безвідплатне вилучення власності без виплати справедливої компенсації та передбачає захист прав інвесторів і власників (наприклад, міжнародні інвестиційні угоди гарантують заборону конфіскації без компенсації)[13]. З цієї причини у дискусії часто згадують юридичні обмеження. Експерти нагадують, що прямий перехід державних активів до компенсаційного фонду може суперечити принципам державного імунітету і забороні незаконного відчуження майна[57]. Однак у кризових ситуаціях держави шукають можливості легітимізувати конфіскацію як захід санкційної політики. Щоб обійти ці перепони, деякі юристи пропонують розглядати конфіскацію як форму «контрзаходів», тобто законних відповідних дій у відповідь на міжнародне правопорушення. Розробка такої правової концепції спирається на статті 49–53 Конвенції ООН про відповідальність держав, але доводити право третіх країн застосовувати конфіскацію за такою схемою залишається спірним[57]. Такими механізмами можуть бути національні закони про протидію фінансуванню агресії (наприклад, Закон США «REPO for Ukrainians Act», що дозволяє президентові вилучати російські суверенні активи під юрисдикцією США[24, 68], положення внутрішнього права про замороження

і конфіскацію майна (у різних країнах – від Великої Британії до Канади) або міжнародні рішення та резолюції. В історичній перспективі прикладами є резолюції Ради Безпеки ООН, що надавали дозвіл використати арештовані активи зламаних режимів (наприклад, Резолюція РБ ООН 1483 (2003) для Іраку встановила Фонд розвитку Іраку, кошти якого спрямовувалися на гуманітарну допомогу та відбудову[5]. Сьогоднішні ініціативи (як-от резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 2539 від квітня 2024 р.) прямо закликають уряди західних держав застосовувати «контрзаходи» із конфіскації державних активів РФ, мотивуючи це міжнародно-правовою відповідальністю Росії[13]. Водночас більшість демократій намагаються дійти спільного розуміння: G7 і ЄС уже висловлювали готовність використовувати доходи від заморожених російських резервів на потреби України[16], хоча прямої конфіскації активів ще не відбулося.

Політичні та правові аспекти конфіскації російських активів. У світовій політиці конфіскація російських активів викликає протилежні позиції серед провідних держав. З одного боку, країни G7, ЄС та інші союзники визнали необхідність використовувати «заморожені» кошти агресора для допомоги Україні. Наприклад, на саміті G7 у червні 2024 року було узгоджено план використовувати відсотковий дохід від заморожених активів РФ для забезпечення зобов'язань за позиками Україні: оцінивши \$325 млрд заморожених резервів ЦБР (здебільшого розміщених у Бельгії), країни – зокрема США – запропонували взяти позику \$50 млрд для Києва і виплачувати за нею відсотки за рахунок приблизно \$3 млрд річного доходу від тих активів[48]. Водночас ідея прямої конфіскації без належного юридичного мандату залишається суперечливою. Як наголошують деякі європейські політики, без «наднадійних» правових підстав та згоди парламентів перехід від замороження до використання активів може бути названий «захопленням» і підірвати вірогідність судової підтримки[48, 74]. Очікується також, що значну частину коштів можна спрямувати на відновлення інфраструктури, відшкодування збитків та гуманітарну допомогу. Зокрема, уряди

Канади та G7 фінансисти підкреслюють, що ці активи «залишатимуться заблокованими доти, поки Росія не припинить агресію і не відшкодує завданих збитків»[3].

У законодавчій площині США прийняли закон REPO for Ukrainians Act, що передбачає «конфіскацію і передачу» російських суверенних активів у Фонд підтримки України для компенсації збитків і реконструкції[24, 16]. США також ініціюють створення міжнародного «Фонду компенсації Україні» з участю ЄС та G7, куди стягуватимуть вилучені активи партнерів[16].

Європейська Комісія та Рада ЄС узгодили використання «надзвичайних доходів» від заморожених активів ЦБ РФ (наприклад, процентних надходжень внаслідок облігацій) на фінансування озброєння і відбудови України[12]. У Великій Британії уряд повідомив про 25 млрд заморожених активів, з яких частину планується використати через міжнародні механізми підтримки (прем'єр-міністр Стармер визнає «складність» питання, а група депутатів зверталася до уряду з вимогою направити ці кошти в Україну)[75]. У політичних колах і суспільствах цих країн існують дискусії про легітимність заходів. Частина політиків і юристів підтримує конфіскацію як виправдану помсту агресору та механізм відшкодування збитків. Наприклад, співавтори американського REPO Act (Рішт, Кептур, Уайтхаус та ін.) закликали президента й надалі домагатися «повної конфіскації» всіх заморожених активів, щоб «нові гроші Путіна ніколи не повернулися в його руки»[71]. Однак інші експерти і представники урядів висловлюють занепокоєння. В ЄС і Німеччині вказують, що конфіскація державних резервів може порушити міжнародні норми і завдати шкоди світовій фінансовій стабільності[50]. У Європейському Центральному банку та урядах скептично ставляться до можливості утримання державних резервів іншої держави безстроково[86]. У Британії Франції та інших країнах наголошують, що будь-які кроки мають відповідати національному праву й міжнародним зобов'язанням, зокрема захисту права власності та нормам інвестиційного права[13]. Міжнародно-правові суперечності особливо загострюються щодо

захисту власності. Багато міжнародних договорів і звичаїв забороняють експропріацію (конфіскацію) без справедливої компенсації[13]. Водночас РФ у відповідь на західні ініціативи часто порушує питання про нібито незаконність конфіскацій. Представники Кремля вже використовували дуже жорсткі формулювання – зокрема, звинувачували Захід у «розбої» і «крадіжці» заморожених активів[78].

У травні 2024 р. президент Путін підписав указ, яким дозволяється звертатися до російських судів для визначення «необґрунтовано конфіскованого» майна і стягнення на його місце захоплених активів США (за переліком, що включатиме цінні папери, нерухомість, акції та інше)[79]. Таким чином, Москва погрожує асиметричною відповіддю – арештом американських та інших західних приватних та державних активів. Заяви з Кремля і Держдуми підкреслюють, що будь-яке вилучення суверенних активів РФ вони вважають неприпустимим, що створює додаткове напруження і ризик контрзаходів. Натомість представники України та міжнародних ініціатив націлені на посилення тиску. Єврокомісар з оборони Андрюс Кубілюс і міністр закордонних справ Франції Жан-Ноель Барро заявляли про сильну єдність ЄС у підтримці санкцій та готовність ухвалювати рішення про арешт чи конфіскацію активів за необхідності[74]. Зокрема Барро відзначив, що доходи від заморожених коштів можуть фінансувати обслуговування військової техніки (наприклад, французьких гаубиць Caesar), яка постачається Україні. Паралельно громадські кампанії типу «Make Russia Pay» адвокатують передачу цих фондів Україні як акт справедливості і гарантію довгострокової стійкості країни. За їхньою позицією, передача арештованих російських коштів не лише відшкодує збитки, але й зміцнить обороноздатність і безпеку регіону, що відповідає принципам міжнародного права та ратифікованим резолюціям ООН[57, 74].

Можливе використання конфіскованих активів. Задля фінансового забезпечення України та інших країн, постраждалих від російської агресії, пропонується створити загальний Гарантійний фонд GGF. Мета цього фонду — ефективно

використання заморожених за кордоном російських фінансових активів. Фонд формується за рахунок заморожених державних, корпоративних і приватних російських фінансових активів і діятиме під контролем ЄС, який визначатиме відповідні програми використання цих ресурсів. Заморожені кошти фонду залишаються на депозитах тих банків, де вони були заблоковані. Банківські установи відкривають кредитні лінії для фінансування програм відновлення України, надаючи за них гарантії цього фонду. Відсотки за такими кредитами виплачуються за рахунок доходів, що отримуються від заморожених активів. Надходження у вигляді репарацій та інших компенсацій спрямовуються в фонд на погашення основної суми таких кредитів. Фонд розблоковує активи пропорційно надходженням від репарацій і інших виплат. Він функціонує протягом усього процесу відновлення України, спричиненого діями РФ, до повного виконання покладених на нього завдань. Усі витрати західних країн, пов'язані з агресією Росії та спрямовані на підтримку України, повинні бути компенсовані агресором.

Заморожені або конфісковані кошти можуть бути спрямовані на відновлення зруйнованої інфраструктури, ремонт доріг, мостів, лікарень, шкіл та виробничих об'єктів. Зокрема, американський REPO Act передбачає, що вивільнені російські активи перераховуватимуться у спеціальний «Фонд підтримки України», звідки вони надаватимуться на економічну і гуманітарну допомогу, реконструкцію і відбудову країни[16]. Аналогічно, ЄС почав направляти €1.5 млрд «надзвичайних доходів» від заморожених облігацій Центробанку РФ на фінансування оборони та відбудови через Європейський фонд миру і Український фонд[12]. Компенсація постраждалим та збитків. Конфісковані активи можуть використовуватися для відшкодування матеріальних збитків, завданих державі, бізнесу й громадянам України внаслідок російської агресії (відшкодування втраченої власності, шкоди життю, здоров'ю, послуг). Згідно з авторською позицією американських законодавців, вилучені російські кошти повинні слугувати «компенсацією українському народу за мільярди доларів збитків».

Наразі можна запропонувати створення коаліції «Фінанси для України», до якої увійдуть банки та фонди з російськими активами, а також інші фінансові установи, готові надавати кредити на військові потреби України та компенсацію витрат, пов'язаних із війною, для України і її партнерів. Замороження активів держави-агресора забезпечує можливість відшкодування економічних збитків України та її партнерів, а також зберігає гарантію повернення цих заморожених активів. Фінансові системи партнерських країн, які беруть на себе зобов'язання гарантувати повернення цих коштів, мають право стягувати плату за надання таких гарантій. Частина цих коштів можна спрямувати на сплату відсотків за кредитами, наданими Україні[32]. Соціально-економічні програми та гуманітарна підтримка. Частина коштів може йти на фінансування лікарень, шкіл, пенсійних виплат, соціальних програм для переселенців та інших вразливих груп, а також на закупівлю медикаментів, продуктів і житла для постраждалих. Законодавство США і пропозиції ЄС прямо включають використання вилучених коштів на гуманітарну допомогу і підтримку населення України. Водночас у держав, що вагаються, виникають суттєві ризики й обмеження. По-перше, правова невизначеність: відсутність однозначних норм на міжнародному рівні породжує загрози судових оскаржень і дипломатичних конфліктів. Зазначимо, що досі більшість союзників з G7 утримуються від прямої конфіскації, пояснюючи це юридичними бар'єрами і небажанням підривати міжнародні норми. Наприклад, у Reuters зауважено, що лідери G7 вирішили «не конфіскувати» активи, щоб не створювати небажаного прецеденту, на який вказував ЄС як на ризик для світової фінансової системи[50].

По-друге, є політичні обмеження: країни з розвинутою правовою системою мають рішуче дотримуватися власних конституційних принципів і правової процедури. Конфіскація заборонена, приміром, статтею 1 Протоколу №1 до Європейської конвенції з прав людини, якщо не виплачено справедливої компенсації. Також існує ризик нелояльного ефекту: західні юридичні системи можуть опинитися під тиском створити контрольовані механізми використання

заморожених активів, щоб уникнути звинувачень у порушенні принципів *propriety* і *pacta sunt servanda*. Отже, незважаючи на політичні преференції, держави застережливо підходять до теми конфіскації, пам'ятаючи про можливість створення небезпечного прецеденту і подальших зловживань[50]. Таким чином, конфіскація російських активів виступає як один із найрезонансніших інструментів сучасної санкційної політики. Її застосування виходить за межі традиційного замороження майна і формує прецедентне поле, що зачіпає фундаментальні принципи міжнародного права – зокрема, захист права власності, суверенний імунітет, пропорційність заходів.

У політичному вимірі це питання відображає напругу між прагненням України та її союзників реалізувати принцип відшкодування збитків за рахунок держави-агресора, і занепокоєнням окремих країн щодо юридичних ризиків та потенційного підриву міжнародної правової системи. Незважаючи на публічну підтримку ідеї конфіскації, більшість держав дотримуються обережного підходу, надаючи перевагу використанню доходів від заморожених активів, а не їх повному вилученню. У перспективі важливо напрацювати узгоджені міжнародно-правові механізми, які дозволять законним і прозорим способом конфісковувати державні активи держав-агресорів у випадках грубого порушення міжнародного миру та безпеки. Такий механізм міг би мати універсальне застосування, зменшуючи ризик політичного зловживання і водночас забезпечуючи постраждалим державам доступ до справедливого відшкодування.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати нашого дослідження, ми можемо констатувати, що санкційна політика — це дійсно складне й багатогранне явище в сфері міжнародних відносин, яке потребує глибокого й чіткого теоретичного осмислення. У першому розділі ми зосередився на тому, щоб систематизувати сучасні наукові підходи до розуміння санкцій як інструменту невійськового примусу. Особливу увагу приділили понятійному апарату: розглянувши санкції як спеціальні обмежувальні заходи, що мають на меті зміну поведінки держави-агресора, компенсацію завданої шкоди та демонстрацію неприйнятності порушень міжнародного права. Також ми звернули увагу на те, що терміни «санкції», «обмежувальні заходи» й «контрзаходи» можуть мати різні значення в різних правових системах, зокрема у ЄС та в Україні.

У процесі роботи класифікували санкції за характером і масштабом: від широких торговельних обмежень і ембарго до цільових персональних санкцій, секторних обмежень та транспортних блокад. На нашу думку, дуже важливо було підкреслити, що санкції мають комплексний характер — вони поєднують економічні, фінансові, політичні та дипломатичні важелі впливу. Методологічно ми опиралися на системний і порівняльний аналіз, а також використовували як кількісні, так і якісні методи оцінки санкційного впливу. Такий підхід дозволив нам окреслити широку аналітичну рамку для дослідження й обґрунтувати подальші висновки.

Працюючи над цією темою, усвідомлено переконались, наскільки санкції — це не лише політичний чи економічний механізм, а ще й своєрідний маркер того, наскільки міжнародна спільнота готова реагувати на виклики несправедливості. Для нас це стало не просто теоретичним питанням, а практичним усвідомленням відповідальності держав у глобальному світі.

У дослідженні встановлено, що функціонування санкційної політики суттєво залежить від контексту – як внутрішнього, так і міжнародного. Особливості політичного режиму впливають на сприйняття санкцій: персоналістські диктатури, де влада сконцентрована в руках одного лідера, виявляються більш вразливими до втрати зовнішніх доходів; навпаки, однопартійні і воєнні авторитарні режими мають розвинені механізми внутрішньої мобілізації і часто переконфігуровують бюджети (підвищують податки, наращують витрати на забезпечення лояльності еліт) для протидії санкційному тиску. Водночас дослідження показало, що ці режими активно шукають альтернативні шляхи виживання: вони будують паралельні фінансові й торговельні мережі з країнами, які не приєдналися до санкцій, проводять політику імпортозаміщення та ухвалюють зустрічні обмежувальні заходи, щоб захистити власну економіку (наприклад, введення РФ продуктового ембарго у відповідь на європейські санкції). З 2022 року було ухвалено сімнадцять масштабних пакетів санкцій. Це свідчить про те, що санкції сьогодні перетворилися на інструмент першого порядку в реакції на зовнішню агресію. Ми звернули увагу, що санкції виконують не тільки економічну, а й політичну функцію — вони стають частиною глобального дискурсу, символізують єдність міжнародної спільноти у засудженні агресії та порушень міжнародного порядку. Слід визнати, що в межах цього дослідження ми зосередився переважно на санкціях державного рівня, залишивши поза увагою санкції проти недержавних акторів, таких як терористичні організації.

Емпіричний аналіз другого розділу висвітлив ключові спостереження щодо ефективності та особливостей адаптації до санкцій. Продемонстровано, що з економічної точки зору санкції зазвичай ослаблюють ресурсну базу режиму-мішені: обмеження експорту енергоносіїв, заморожування валютних резервів, блокування доступу до міжнародних фінансових ринків у буквальному сенсі «вибивають опору» з бюджету агресора, ускладнюючи фінансування військових і державних програм. Дані аналітиків свідчать, що після посилення санкцій у

2022–2024 роках російська економіка зазнала серйозних втрат: різко скоротилися доходи від експорту, зросла вартість імпорту, уповільнилося зростання промисловості. Водночас результативність санкцій оцінюється неоднозначно. З одного боку, зафіксовано позитивні зміни – наприклад, введення санкцій спонукало міжнародних партнерів ініціювати переговори, а низка авторитарних режимів в певному ступені поступилася часткою територіального суверенітету або призупинила агресивні програми. З іншого боку, в роботі окреслено численні фактори, що ослаблюють дієвість санкційної політики: майже завжди вона спричиняє вплив на населення об’єкта, що може консолідувати його навколо влади; часто еліти змінюють тактику, нарощуючи внутрішню мобілізацію, а система обходу обмежень дозволяє режиму пережити кризу без докорінних змін.

Важливим фактом є те, що існують два наративи щодо санкцій – один підкреслює їх життєздатність як механізму стримування і покарання агресора, інший – відзначає їхні обмеження та побічні наслідки для громадян держави. Акцентуємо, що наратив «ефективності» спирається на приклади фінансового тиску, який вичерпує ресурси противника, тоді як наратив «неефективності» спирається на історичний досвід довготривалих ембарго, які фактично не змінюють режими. Усі ці аспекти вказують, що санкційна політика є найуспішнішою в умовах широкої міжнародної коаліції, коли об’єкт глибоко інтегрований у світову економіку, а також, що цілі мають бути чітко визначені. Констатуємо, що санкційна політика це частина комплексної стратегії: вона має поєднуватися з дипломатичними ініціативами, інформаційними операціями та заходами підтримки внутрішньої опозиції, що значно підвищує ймовірність досягнення поставлених цілей.

Окрему увагу ми приділили прикладному аспекту. Зокрема, детально розглянули застосування санкцій щодо Росії у 2022–2024 роках. Також звернулися до історичних прикладів: Ірак, Куба, КНДР — щоб продемонструвати, що лише санкціями режим не завжди можна змінити. Але важливим аспектом стало питання конфіскації активів агресора, це один із найбільш перспективних

напрямів. Особливу увагу приділено феномену конфіскації активів агресора: у контексті війни в Україні ця тема стала предметом широких політичних дискусій. Зазначаємо, що перехід від звичайного «заморожування» російських резервів до їхнього повного вилучення вимагатиме пошуку нових правових механізмів. Хоча міжнародні організації і держави-ініціатори сходяться на необхідності компенсації Україні збитків із російських активів, юридичні норми про захист прав власності та імунітету створюють складнощі. У дискусії окреслено, що для легітимації таких заходів пропонуються моделі «контрзаходів», а також готуються національні законодавчі ініціативи (наприклад, американський закон REPO for Ukrainians Act, резолюції парламентських асамблей Європи). У той же час зафіксовано і протилежні позиції: частина провідних держав висловлює занепокоєння з приводу довгострокової утилізації чужих резервів без компенсації. Незважаючи на це, констатуємо, що попри всі правові виклики концепція конфіскації є перспективним інструментом: вона може слугувати ефективним механізмом відшкодування збитків і стримування агресії за умови вироблення прозорих міжнародно-правових процедур і гарантій прозорості таких операцій.

Особливо важливим є контекст правового оформлення конфіскації — з юридичної точки зору це питання ще дуже «сире», і, на нашу думку, тут потрібна не лише політична воля, а й чітка міжнародна правова практика.

Загалом на підставі теоретичних положень і емпіричних результатів роботи сформульовано висновки щодо ролі санкцій у сучасних міжнародних відносинах і практичні рекомендації. По-перше, санкції підтверджують свою значущість як ключовий інструмент міжнародної політики безпеки: вони дозволяють демократичній спільноті реагувати на порушення норм «м'якою» силою, демонструючи засудження агресії та підсилюючи відчуття міжнародного засудження порушників. Водночас ефективне застосування санкцій вимагає розуміння їхнього контексту й обмежень: результати дослідження підтверджують, що санкції найдієвіші у глобальному альянсі та за наявності чітко

визначених і реалістичних цілей. По-друге, необхідно посилювати координацію між державами-ініціаторами і створювати спільні інформаційні та моніторингові механізми, що унеможливають їхнє попереднє послаблення чи ігнорування. По-третє, ураховуючи адаптивні реакції авторитарних режимів, слід поєднувати санкційні стратегії з розвитком санкційної спроможності та інформуванням міжнародної спільноти про фактичні наслідки тиску. Нарешті, у перспективі необхідно удосконалити міжнародно-правові механізми, які б дозволили законно і прозоро конфісковувати активи агресорів у разі грубих порушень, забезпечуючи їхню передачу постраждалим державам.

Дослідивши контекстуалізм санкційної політики, констатуємо, що поєднання політичної волі та рішучості, юридичної чіткості й міжнародної солідарності можуть зробити санкції не лише символічним жестом, а справжнім важелем впливу у світовій політиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Міжнародні та міждержавні договори

1. Charter of the United Nations. Chapter VII: Action with respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression. August 23, 2016. URL: legal.un.org/repertory/art41.shtml (last application: 22.05.2025).
2. Council of the European Union. Asset freeze and prohibition on import of certain goods... (Council doc. ST-11088-2024-INIT). URL: data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11088-2024-INIT/en/pdf (last application: 15.05.2025).
3. Government of Canada. G7 Finance Ministers' Statement on Extraordinary Revenue Acceleration (ERA) Loan Initiative. 2024. URL: canada.ca/en/department-finance/news/2024/06/g7-finance-ministers-statement-on-extraordinary-revenue-acceleration-era-loan-initiative.html (last application: 02.06.2025).
4. United Nations Security Council. Resolution 2231 (2015) on Iran Nuclear Issue. URL: un.org/securitycouncil/content/2231 (last application: 08.05.2025).
5. United Nations. Security Council lifts sanctions on Iraq, welcomes upcoming completion of arming and training activities (23 May 2003). URL: un.org/press/en/2003/sc7765.doc.htm (last application: 22.05.2025).

Офіційні дані та повідомлення з офіційних сайтів

6. Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII (зі змінами). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text (дата звернення: 05.06.2025).
7. Набрало чинності Положення про Державний реєстр санкцій. URL: gs.gov.ua/ua/InfoDerjSanc/34921.html (дата звернення: 05.06.2025).
8. Проєкт Закону України від 20.09.2023 № 10080, «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового режиму майна в умовах воєнного або надзвичайного стану». URL:

<https://ips.ligazakon.net/document/П10009А?an=55&scop=9426&fscop=9698> (дата звернення: 05.06.2025).

9. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 04.02.2025; введено в дію Указом Президента України від 05.02.2025 № 68/2025. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-25#Text (дата звернення: 05.06.2025).

10. Фінансовий аналітик. Роль санкцій у сучасному світі: між інструментом тиску та геополітичною стратегією. 2023. URL: <https://finap.com.ua/rol-sanktsij-u-suchasnomu-sviti-mizh-instrumentom-tysku-ta-geopolitychnoyu-strategiyeyu/> (дата звернення: 05.06.2025).

11. European Commission. Russian Import Ban on EU Products. URL: ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/eu-living/consumers/nutrition-and-health/rules-import-and-export-products_en (last application: 25.05.2025).

12. European Commission. First transfer of €1.5 billion of proceeds from immobilised Russian assets to Ukraine. 26 July 2024. URL: ec.europa.eu/info/publications/240726-immobilised-assets-donor-eu-bridging-financing_en (last application: 02.06.2025).

13. House of Commons Library. Sanctions, International Law, and Seizing Russian Assets. 7 Nov 2024. URL: commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn06844 (last application: 24.05.2025).

14. Klein, Joshua. U.S. Congressional Research Service. U.S. Sanctions. IF10045. 01.08.2025. URL: congress.gov/crs-product/IF10045 (last application: 17.04.2025).

15. Klein, Joshua; Rosen, Liana W. U.S. Congressional Research Service. U.S. Cuba Policy: Recent Developments and the 119th Congress. IN12499. 02.06.2025. URL: congress.gov/crs-product/IN12499 (last application: 03.06.2025).

16. Library of Congress. United States: President Signs Law Creating Mechanism for Delivering Seized Russian Assets to Ukraine. URL: loc.gov/item/lcwaN0018085 (last application: 21.05.2025).

17. Office of Foreign Assets Control. Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program Information. URL: ofac.treasury.gov/ofac-license-application-page/trade-sanctions-reform-and-export-enhancement-act-of-2000-tsra-program-information (last application: 15.03.2025).
18. Office of Foreign Assets Control. Russia-related Designations and Updates; Issuance of Russia-related General Licenses and Frequently Asked Questions; Publication of Russia-related OFAC Alert (21.11.2024). URL: ofac.treasury.gov/recent-actions/20241121 (last application: 13.05.2025).
19. The World Bank. GDP (current US\$) – Russian Federation. 2023. URL: data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU&locale=en (last application: 05.06.2025).
20. The White House. Presidential Policy Directive – United States-Cuba Normalization. 2016. URL: obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/10/14/presidential-policy-directive-united-states-cuba-normalization (last application: 20.03.2025).
21. U.S. Government Accountability Office. Effectiveness of Economic Sanctions: Risk from Digital Asset Growth. Posted January 16, 2024. URL: gao.gov/blog/effectiveness-economic-sanctions-risk-digital-asset-growth (last application: 02.05.2025).
22. U.S. Department of the Treasury. As Russia Completes Transition to a Full War Economy, Treasury Takes Sweeping Aim at Foundational Financial Infrastructure and Access to Third Country Support. June 12, 2024. URL: home.treasury.gov/news/press-releases/jy2404 (last application: 07.05.2025).
23. U.S. Department of the Treasury. Treasury Sanctions Entities in Iran and Russia That Attempted to Interfere in the U.S. 2024 Election. URL: home.treasury.gov/news/press-releases/jy2766 (last application: 24.05.2025).
24. U.S. Congress. H.R.4175 – REPO for Ukrainians Act. URL: congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/4175 (last application: 24.05.2025).

25. What Are Economic Sanctions? Council on Foreign Relations. 2023. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-are-economic-sanctions> (last application: 05.06.2025).

Аналітичні дані з інтернет-ресурсів

26. Бородкін О., Ємець Р. Міжнародні санкції: що потрібно знати бізнесу? // ЮФ «Василь Кісіль і Партнери». 16 вересня 2022. URL: eba.com.ua/mizhnarodni-sanktsiyi-shho-potribno-znaty-biznesu/ (дата звернення: 05.06.2025).

27. Бобровицький А., Гавриленко Н., Гончарук А., Ус І., Широкий Г., Юлдашев Р.; за заг. ред. М. Паламарчука. Центр зовнішньополітичних досліджень. Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України: аналітична доповідь. Київ: НЦДИ, 2023. URL: niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/ad_sanktsii_do_verstky_na_site_17_11_2023.pdf (дата звернення: 05.06.2025).

28. Денис Демчина. Ембарго — що це таке, які бувають види та приклади з історії. URL: business-broker.com.ua/blog/shcho-take-embarho-detalnuu-opys-z-prykladamy/ (дата звернення: 05.06.2025).

29. Климосюк Андрій. Механізм реалізації санкційної політики Європейського Союзу. Аспекти публічного управління. 2023. № 2(10). С. 101–110. URL: aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1030/1010 (дата звернення: 01.03.2025).

30. Капітоненко М., Філіпчук В., Івашко І., Гоменюк Ю., Степанова І., Радченко С., Петренко І. Антиросійські санкції: інструмент впливу чи демонстрація безсилля? – Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2018. 28 с. URL: icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_sankcii_a5_ukr_6_.pdf (дата звернення: 05.06.2025).

31. Коваль Д., Бернацький Б. Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства та міжнародного права. Київ: Центр прав людини ZMINA, 2023. 96 с. URL: zmina.ua/wp-

content/uploads/sites/2/2024/03/zmina-encyclopedia-of-sanctions_web.pdf (дата звернення: 05.06.2025).

32. Можливості використання активів РФ для фінансування військово-технічної допомоги Україні. URL: surl.li/tmukgl (дата звернення: 22.05.2025).

33. Новіков Д. Прозорість як принцип санкційної політики України. Університет розвитку людини «Україна». URL: confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1517/1493 (дата звернення: 05.06.2025).

34. Олена Серета. Імпортозаміщення: як РФ семимільними кроками намагається повернутися до СРСР. Дзеркало тижня. 27 травня 2022. URL: zn.ua/ukr/ECONOMICS/importozamishchennja-jak-rf-semimilnimi-krokami-pamahajetsja-povernutisja-do-srsr.html (дата звернення: 25.04.2025).

35. Процишин Р. Огляд санкцій проти РФ та Білорусі. Юридична газета. 18 березня 2022. URL: jur-gazeta.com/dumka-eksperta/oglyad-sankciy-proti-rf-ta-bilorusi.html (дата звернення: 05.06.2025).

36. Пундор І. ЄС ухвалив четвертий пакет санкцій проти Росії. 24 Канал. 14 березня 2022. URL: 24tv.ua/yes-uhvaliv-chetvertiy-paket-sanktsiy-proti-rosiyi_n1905726 (дата звернення: 05.06.2025).

37. Розділ 5. Фінансова відповідальність за податкові правопорушення. 5.1. Поняття фінансової відповідальності та фінансових санкцій. URL: radnuk.info/posibnuk/podatkove/479-vidpovid/8716--5-----51-----.html (дата звернення: 05.06.2025).

38. Рада національної безпеки і оборони України застосувала секторальні санкції до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері. 2023. URL: sk.ua/uk/rada-nacionalnoi-bezpeki-i-oboroni-ukraini-zastosuvala-sektoralni-sankcii-do-rosijskoi-federacii-ta-respubliki-bilorus-v-oboronno-promislovij-sferi/ (дата звернення: 05.06.2025).

39. Санкції та все, що треба про них знати. 2024. URL: juscutum.com/news/sankciyi-ta-vse-shcho-treba-pro-nih-znati (дата звернення: 05.06.2025).

40. Тихомирова Є. Б. PR-формування відкритого суспільства: монографія. Київ: «Наша культура і наука», 2003. 197 с. URL: evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/422 (дата звернення: 05.06.2025).
41. Томмазо Канетта, Валерія Данко, Юлія Дукач. «Санкції не працюють»: Російські нарративи дезінформації про санкції в ЄС, Україні та в самій Росії. 17 березня 2023. URL: texty.org.ua/articles/109185/sankciyi-ne-pracyuyut-rosijski-naratyvy-dezinformaciyi-pro-sankciyi-v-yes-ukrayini-ta-v-samij-rosiyi/ (дата звернення: 23.05.2025).
42. Федірко Н. В., Гамкрелідзе К. Ю. Економічні санкції як інструмент протидії міжнародним конфліктам на прикладі російсько-української війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2023. Вип. 31. С. 94–100. URL: ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8516d7f1-107d-4498-b703-a3bb1a2b88b8/content (дата звернення: 05.06.2025).
43. Щибун О. Think Brave. Санкційна діяльність Великої Британії проти Росії 2024. 19 січня. URL: biz.ligazakon.net/analytics/225019_sanktsyna-dyalnst-veliko-britan-proti-ros (дата звернення: 05.06.2025).
44. Яровой Т. С. Перспективи застосування політичних та економічних санкцій як інструменту державної політики в умовах становлення громадянського суспільства. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Т. 35(74), № 3. С. 146–150. URL: pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/29.pdf (дата звернення: 05.06.2025).
45. Amer Madhani and Josh Boak. AP News. US effort to curb China's and Russia's access to advanced computer chips 'inadequate,' report finds. December 19, 2024. URL: apnews.com/article/china-russia-semiconductors-export-controls-advanced-chips-5b1bd1748d74a7e45dd0c91979215ef3 (last application: 10.05.2025).
46. Alison J. Stafford Powell; Alexandre Lamy; Michael Amberg. Baker McKenzie. Cuba's Designation as a State Sponsor of Terrorism and the Cuba Restricted List... January 22, 2025. URL: sanctionsnews.bakermckenzie.com/cubas-designation-as-a-state-sponsor-of-terrorism... (last application: 10.04.2025).

47. Andray Abrahamian. 38 North. The Sanctions Effect in North Korea: Observations from Rason. October 19, 2018. URL: 38north.org/2018/10/aabrahamian101918 (last application: 28.04.2025).
48. Alex Smith; James Landale. BBC. Zelensky expects 'important decisions' on Ukraine at G7 summit, 13 June 2024. URL: bbc.com/news/world-europe-65929757 (last application: 24.05.2025).
49. Balázs Gyimesi. Framing Sanctions: The Role of Government Narrative-Building. RUSI. 30 March 2023. URL: rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/framing-sanctions-role-government-narrative-building (last application: 07.04.2025).
50. David Lawder. Reuters. G7 finance leaders to discuss Ukraine loan plan. July 24, 2024. URL: reuters.com/world/europe/g7-finance-leaders-discuss-ukraine-loan-plan-2024-07-24 (last application: 07.06.2025).
51. Darya Korsunskaya; Alexander Marrow. Reuters. Putin grows war economy but incomes suffer 'lost decade'. March 14, 2024. URL: reuters.com/world/europe/putin-grows-war-economy-incomes-suffer-lost-decade-2024-03-13 (last application: 10.05.2025).
52. Daphne Psaledakis; Simon Lewis. Reuters. U.S. cracks down on Russia sanctions evasion in fresh action. 30 October 2024. URL: reuters.com/world/us-cracks-down-russia-sanctions-evasion-fresh-action-2024-10-30 (last application: 06.05.2025)
53. Daphne Psaledakis; Matt Spetalnick; Humeyra Pamuk. Reuters. U.S. rolls out revised Cuba policy, easing some Trump-era restrictions on remittances. 17 May 2022. URL: reuters.com/world/americas/us-rolls-out-revised-cuba-policy-easing-some-trump-era-restrictions-remittances-2022-05-16 (last application: 10.04.2025).
54. Eleanor Hume and Kyle Rutter. Center for a New American Security. Sanctions by the Numbers: 2024 Year in Review. March 11, 2025. URL: cnas.org/publications/reports/sanctions-by-the-numbers-2024-year-in-review (last application: 12.05.2025).
55. Evgeny Gontmakher. GIS Reports. Russia's import substitution: Effects and consequences. December 2, 2021. URL: gisreportsonline.com/r/import-

63. Jeff Mason; Matt Spetalnick. Reuters. Trump rolls back parts of what he calls 'terrible' Obama Cuba policy. June 16, 2017. URL: [reuters.com/world/trump-rolls-back-parts-of-what-he-calls-terrible-obama-cuba-policy-idUSKBN1971NW](https://www.reuters.com/world/trump-rolls-back-parts-of-what-he-calls-terrible-obama-cuba-policy-idUSKBN1971NW) (last application: 25.03.2025).
64. Julia Payne. Reuters. EU slaps new sanctions on Russian shadow fleet, Chinese drone-makers. December 11, 2024. URL: [reuters.com/world/europe/eu-envoys-agree-15th-sanctions-package-against-russia-2024-12-11](https://www.reuters.com/world/europe/eu-envoys-agree-15th-sanctions-package-against-russia-2024-12-11) (last application: 24.05.2025).
65. Joseph DeThomas. 38 North. UN Panel of Experts: The Final Act. April 11, 2024. URL: 38north.org/2024/04/une-final-act/ (last application: 12.05.2025).
66. Kyiv School of Economics. Санкції проти Росії: правильна оцінка фактів. URL: kse.ua/ua/about-the-school/news/sanktsiyi-proti-rosiyi-pravilna-otsinka-faktiv (дата звернення: 22.05.2025).
67. Kramer F. H.S. 2024 Trends in Secondary Sanctions. January 21, 2025. URL: hsfkramer.com/notes/sanctions/2025-posts/2024-trends-in-secondary-sanctions (last application: 05.05.2025).
68. Lawfare. The Controversial REPO Act Is Now Law. URL: lawfaremedia.org/article/the-controversial-repo-act-is-now-law (last application: 10.05.2025).
69. Maizland, Lindsey. What to Know About Sanctions on North Korea. Council on Foreign Relations. 2023. URL: [cfr.org/backgrounder/north-korea-sanctions-un-nuclear-weapons](https://www.cfr.org/backgrounder/north-korea-sanctions-un-nuclear-weapons) (last application: 05.03.2025).
70. Matt Spetalnick. Reuters. Trump returns Cuba to U.S. list of state sponsors of terrorism. January 11, 2021. URL: [reuters.com/article/world/trump-returns-cuba-to-us-list-of-state-sponsors-of-terrorism-idUSKBN29G2CY](https://www.reuters.com/article/world/trump-returns-cuba-to-us-list-of-state-sponsors-of-terrorism-idUSKBN29G2CY) (last application: 04.04.2025).
71. McCaul, Risch, Kaptur. U.S. House Committee on Foreign Affairs. Call on G7 Partners to Seize All Frozen Russian Sovereign Assets. URL: foreignaffairs.house.gov/2024/5/g7-partners-to-seize-all-frozen-russian-sovereign-assets (last application: 08.05.2025).

72. Maximilian Hess. Foreign Policy Research Institute. The Impact of Russia Sanctions on Central Asia. December 16, 2024. URL: fpri.org/article/2024/12/the-impact-of-russia-sanctions-on-central-asia (last application: 20.05.2025).
73. Nicholas Fenton; Alexander Kolyandr. Center for Strategic and International Studies. Down, but Not Out: The Russian Economy under Western Sanctions. 11 Apr 2025. URL: csis.org/analysis/down-not-out-russian-economy-under-western-sanctions (last application: 11.05.2025).
74. Polskie Radio. Polska popiera wykorzystanie zamrożonych rosyjskich aktywów na wsparcie dla Ukrainy – premier. URL: polskieradio.pl/5/3/Artykul/3261525 (last application: 23.05.2025).
75. Politico. UK says it has €25 billion in frozen Russian assets. URL: politico.eu/article/uk-frozen-russian-assets-25-billion (last application: 24.05.2025).
76. Pjotr Sauer. The Guardian. Russia sanctions 'hole': how secretive routes supply Russia with western tech and consumer goods. Wed 12 Jun 2024. URL: theguardian.com/world/2024/jun/12/russia-sanctions-hole-backdoor-routes (last application: 21.05.2025).
77. Reuters. UK Expands Sanctions List against North Korea, Russia. 17 May 2024. URL: reuters.com/world/uk-expands-sanctions-list-north-korea-russia-2024-05-17 (last application: 17.05.2025).
78. Reuters. Exclusive: Russia could concede \$300 billion in frozen assets as part of Ukraine war settlement, sources say. Feb 21 2024. URL: reuters.com/world/europe/exclusive-russia-could-concede-300-billion-frozen-assets-part-ukraine-war-settlement-sources-2024-02-21 (last application: 25.05.2025).
79. Reuters. Putin decree outlines Russian response to any US seizure of frozen assets. May 23, 2025. URL: reuters.com/world/europe/putin-decree-outlines-russian-response-any-us-seizure-frozen-assets-2025-05-23 (last application: 27.05.2025).
80. Reuters. Satellite Imagery Indicates North Korea Oil Imports from Russia Top UN Limits. 22 Nov 2024. URL: reuters.com/business/energy/satellite-imagery-indicates-north-korea-oil-imports-russia-top-un-limits-report-2024-11-22 (last application: 18.05.2025).

81. Sue-Lin Wong and James Pearson. Reuters. Made in North Korea: As tougher sanctions loom, more local goods in stores. 8 May 2017. URL: [reuters.com/article/world/made-in-north-korea-as-tougher-sanctions-loom-more-local-goods-in-stores-idUSKBN1840EY](https://www.reuters.com/article/world/made-in-north-korea-as-tougher-sanctions-loom-more-local-goods-in-stores-idUSKBN1840EY) (last application: 27.04.2025).
82. Steve Holland. Reuters. Russia is Shipping Oil to North Korea Above UN-Mandated Levels – U.S. official. May 7, 2024. URL: [reuters.com/business/energy/russia-is-shipping-oil-north-korea-above-un-mandated-levels-us-official-2024-05-02](https://www.reuters.com/business/energy/russia-is-shipping-oil-north-korea-above-un-mandated-levels-us-official-2024-05-02) (last application: 16.05.2025).
83. Steven Feldstein; Fiona Brauer. Carnegie Endowment for International Peace. Why Russia Has Been So Resilient to Western Export Controls. March 11, 2024. URL: carnegieendowment.org/research/2024/03/why-russia-has-been-so-resilient-to-western-export-controls (last application: 08.05.2025).
84. Trevor Hunnicutt and Dave Sherwood. Reuters. Biden looks to relax Cuba sanctions in final days before Trump. 15 January 2025. URL: [reuters.com/world/americas/us-lift-designation-cuba-state-sponsor-terrorism-ap-reports-2025-01-14](https://www.reuters.com/world/americas/us-lift-designation-cuba-state-sponsor-terrorism-ap-reports-2025-01-14) (last application: 21.05.2025).
85. Washington Office on Latin America (WOLA). Understanding the Failure of the U.S. Embargo on Cuba. February 4, 2022. URL: wola.org/analysis/understanding-u-s-embargo-on-cuba (last application: 07.05.2025).
86. William James. Reuters. It's time to seize Russian assets, not just freeze them, says UK's Lammy. February 25, 2025. URL: [reuters.com/world/europe/its-time-seize-russian-assets-not-just-freeze-them-says-uks-lammy-2025-02-25](https://www.reuters.com/world/europe/its-time-seize-russian-assets-not-just-freeze-them-says-uks-lammy-2025-02-25) (last application: 22.05.2025).

Джерела та література:

87. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс, 2018. 762 с.

88. Ковальчук І. С. Санкції як засіб зовнішньополітичного впливу. Вісник Політології та соціології права. 2022. № 3(55). С. 84–89. DOI: [doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269556](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3(55).269556) (дата звернення: 05.06.2025).
89. Седляр Ю. О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика. Монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 412 с. URL: surl.li/nlhsup (дата звернення: 05.06.2025).
90. Соколовська О. М. Санкції як засіб зовнішньополітичного впливу. Вісник Політології та соціології права. 2022. № 3(55). С. 84–89. URL: visnyk-psp.kpi.ua/article/view/269556/265039 (дата звернення: 05.06.2025).
91. Шморгун О. О. Міжнародні санкції як інструмент зовнішньої політики: аналітична доповідь. Київ: Інститут всесвітньої історії НАН України, 2022. URL: elibrary.ivinas.gov.ua/4817/1/Mizhnarodni%20sanktsii%20yak%20instrument1.pdf (дата звернення: 05.06.2025).
92. Gross, Michael L.; Meisels, Tamar (eds.). Can a Soft War Be a Just War? Soft War: The Ethics of Unarmed Conflict. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 268 с. URL: cambridge.org/9781107138649 (last application: 23.05.2025).
93. Sven Juhn von Burgsdorff. The Effectiveness of Economic Sanctions: The Case of Cuba. Intercultural Human Rights Law Review. 2009. Vol. 4. Art. 7. P. 31–66. URL: scholarship.stu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1138&context=ihrlr (last application: 10.03.2025).